

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Žena a výchova ve filosofii Edith Steinové
Woman and education in the philosophy of Edith Stein
Tereza Černá

Vedoucí práce: Mgr. David Rybák, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: B NJ-ZSV

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Žena a výchova ve filosofii Edith Steinové“ vypracovala pod vedením Mgr. Davida Rybáka, Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. května 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu práce Mgr. Davidu Rybákovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a pomoc poskytnutou při psaní této bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se na začátku zabývá životem německé filosofky židovského původu Edity Steinové, zmiňuje zejména důležité mezníky jejího života, jako je např. konverze ke katolicismu, práce učitelky či pronásledování Židů v nacistickém Německu a její postoj k této problematice. Líčí pojetí člověka ve filosofii Steinové, poukazuje na rozdíly mezi species muž a species žena a vyvozuje z toho spíše mužská a spíše ženská povolání. Povoláním se přitom rozumí povolání bohem k nějaké činnosti prostřednictvím talentu a nadání. Význam slova „povolání“ jako zaměstnání, placené práce, je až významem sekundárním.

Hlavním tématem je pak výchova a vzdělávání ženy. Práce především zodpovídá otázky, k čemu má být žena vychovávána a vzdělávána vzhledem ke své přirozenosti i individualitě a jakou roli ve výchově hraje náboženství. V této části se také vrací k (téměř) čistě ženským povoláním, jako je matka a učitelka. Nakonec se také zabývá otázkou stavu školství a postavení ženy v současnosti Steinové, a to celé zasazuje do kontextu aktuální problematiky dívčí výchovy a vzdělávání.

Práce staví zejména na souboru přednášek „*Žena. Otázky a reflexe*“ s tematikou ženství, rozdílů mezi mužem a ženou a povoláním, přičemž jsou informace doplňovány i z dalších primárních i sekundárních pramenů.

KLÍČOVÁ SLOVA

žena, muž, výchova, filosofie, člověk

ABSTRACT

At the beginning, this bachelor's thesis deals with the life of the German philosopher of Jewish origin, Edith Stein. The work mentions mainly the most important milestones of her life such as her conversion to Catholicism, work as a teacher, or persecution of Jews in Nazi Germany together with her stand on this matter. It depicts the concept of a human being in Stein's philosophy, shows the differences between a species man and a species woman. Based on this conception, the thesis infers the vocations of women and the vocations of men. The vocation means the vocation of God for some activity through talent and gift. The meaning of the word "vocation" as a vocation, a paid job, is a secondary sense.

The main topic is the upbringing and education of women. The work primarily answers the question of how women should be brought up and educated regarding their nature and individuality and what role religion plays in education. In this part, it comes back to mainly female vocations such as mother or teacher. Finally, it also deals with the issue of the situation of education and the position of women during Stein's lifetime. All this is put in the context of current issues of women's upbringing and education.

The work builds mainly on a set of lectures "Woman. Questions and Reflections" on the topic of femininity, differences between men and women and vocations, while the thesis is supplemented from other primary and secondary sources.

KEYWORDS

woman, man, education, philosophy, human

Obsah

Úvod	7
1 Rodinné zázemí a judaismus	8
2 Vzdělání.....	9
3 Cesta za pravdou a konverze ke katolicismu.....	10
4 Pedagogická činnost	12
5 Pronásledování Židů a koncentrační tábory	13
5.1 Historické pozadí	13
5.2 Edita Steinová jako Židovka.....	14
5.2.1 Počátky antisemitismu.....	14
5.2.2 Promarněná šance přežít.....	14
5.2.3 Edita Steinová jako světlo v koncentračním táboře.....	15
6 Edita Steinová jako žena modlitby	17
7 Stručný přehled díla.....	18
8 Pojetí člověka ve filosofii Steinové	19
8.1 Odlišnost člověka od ostatní materie	20
8.2 Člověk jako duchovní osoba.....	22
8.3 Člověk jako individuum.....	23
8.4 Náboženský aspekt	24
9 Rozdíl mezi mužem a ženou.....	25
9.1 Potenciální nebezpečí odlišností	26
9.1.1 Jak se nebezpečí odlišností vyhnout?	27
9.2 Povolání mužů a žen	28
9.2.1 Rozdílná povolání před pádem	28
9.2.2 Rozdílná povolání po pádu	29
9.2.3 Povolání k zaměstnání	30
9.2.4 Kněžská činnost jako čistě mužské povolání	31
10 Vzdělávání žen	31
10.1 K čemu má být žena vzdělávána?	32
10.1.1 Šíře duše	33
10.1.2 Tichost duše.....	33
10.1.3 Vnitřní celistvost a vyprázdněnost duše od sebe samé.....	33
10.1.4 Hřejivost duše	34
10.2 Jak má být žena vzdělávána?	34
10.3 Význam náboženství ve vzdělání.....	35
11 Obraz ženy v meziválečném Německu	35
11.1 Vzdělání ženy v kontextu doby.....	36
11.1.1 Situace na vysokých školách	38
11.2 Emancipace v církvi.....	39
12 Umění vychovávat.....	40
12.1 Žena jako matka	40

12.1.1	Puberta a matčina pomoc.....	42
12.1.2	Vedení k náboženství.....	42
12.2	Žena jako učitelka	43
13	Problémy novějšího vzdělávání dívek.....	44
Závěr.....		47
Zdroje		49

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat pojetím výchovy a vzdělávání ženy ve filosofii Edity Steinové, významné fenomenoložky počátku dvacátého století a členky řádu bosých karmelitek. Tato žena mě zaujala především svým přístupem k životu a svou obrovskou pokorou, která se projevila zejména v době deportace do koncentračního tábora. Když jsem se dozvěděla, že v roce 1933 neváhala a napsala dopis samotnému papeži Piu XI. o stavu německé společnosti a žádala ho o vyjádření k situaci, pochopila jsem, že šlo skutečně o výjimečnou ženu.

Publikací o samotné Steinové mimo Karmelitánské nakladatelství mnoho nevyšlo. Jako nejpropracovanější se mi jeví kniha „Edita Steinová jako žena modlitby“ od Joanne Mosleyové, ze které také budu vycházet. Kompletaci rukopisů Steinové a jejich vydávání se věnuje Karmel při kostelu St. Maria vom Frieden v Kolíně nad Rýnem – na jejich webových stránkách jsou pak dostupná všechna německá díla, která se jim podařilo dát dohromady. Jejich překlady se u nás zabývá Nadační fond Edity Steinové, který vydal mimo jiné dílo „Žena. Otázky a reflexe“. Jde o soubor veškerých přednášek Edity Steinové na téma ženství, a pro mou práci se tak stane stěžejním.

Na začátku bych ráda nastínila život Edity Steinové a charakter doby, ve které žila. Zmíním nejdůležitější momenty, které ovlivnily její smýšlení, i ty, ve kterých se projevila její pevný charakter. Následně se budu věnovat jejímu pojetí člověka – pokud chci zjistit, jaké rozdíly vidí Steinová mezi mužem a ženou, považuji za nutné podívat se nejprve na to, jak pojímá člověka jako takového. Od pojetí člověka přejdu k rozdílům mezi mužem a ženou a navážu právě vzděláváním a výchovou ženy.

Ústřední otázkou, na kterou by tato práce měla přinést odpověď, je, jak a hlavně proč má být žena vychovávána tak, jak navrhuje Steinová. Celou výchovu a vzdělávání ženy bych tedy ráda zasadila do kontextu doby a poukázala na momenty, které Steinovou v jejím smýšlení ovlivnily. Jedněmi z momentů byla její na čtyřikrát nevydařená habilitace, konverze ke katolictví a velice důvěrný vztah s Bohem a jistě ji ovlivnila i její několikaletá práce na místě učitelky v dívčích školách.

V závěru bych také ráda nastínila, jak si Steinová představovala výchovu a vzdělání žen napříč všemi stupni vzdělávání, od základních po vysoké školy.

1 Rodinné zázemí a judaismus

Edita Steinová se narodila 12. října 1891 ve Wroclavi do velice zbožné židovské rodiny.¹ Narodila se jako poslední jedenácté dítě – celá její rodina byla velice početná, jenom tet a strýců měla přes třicet.² Její otec Siegfried Stein zemřel, když byly Editě 2 roky, a hlavou rodiny se stala její matka Augusta Steinová. Augusta převzala do svých rukou výchovu dětí, péči o ně i jejich hmotné zajištění – ujala se řízení celkem prosperujícího rodinného dřevařského podniku, o který se do té doby staral její muž.

Po smrti Editina otce na Augustě zůstala i výchova dětí k náboženství, vštěpování hodnot a tradic. Rodina Steinů byla rodinou, v níž se přísně dodržovaly náboženské zvyky a předpisy a slavily se všechny svátky (Pesach, Jom kipur aj.). Po smrti otce převzali četbu náboženských textů Editini starší bratři, kteří však svou roli v rodině moc vážně nebrali. V tu chvíli uvědomělá Edita poznala, že není potřeba tolik prožívat četbu náboženských textů a pomalu se začala judaismu odcizovat.

„Denní chléb“ v podobě ortodoxního judaismu byl pro Editu spíše překážkou než pomocí – jako kdyby se jí zabouchly dveře před nosem ještě dřív, než se setkala s pravdou a realitou tváří v tvář. Sama sice později uznala, že jí judaismus dal pevný morální základ, ale větším přínosem pro ni nebyl. V patnácti letech dospěla dokonce do stádia, kdy se stala ateistkou a záměrně a vědomě se přestala modlit.³

U rodiny zůstala bydlet i v době, kdy konvertovala ke katolicismu. Soužití ale nebylo jednoduché, Edita se dokonce obávala vydědění a zavrnutí, neboť Žid, který opustí židovskou víru, už není Židem. Přesto pro svou matku zůstala milovanou dcerou, i když jí každé ráno před snídaní působila muka, když opouštěla dům a šla do kostela. Činila tak nevědomky a zcela nezáměrně, domnívala se totiž, že její matka tiché cvaknutí dveří neslyší. Tato situace pro ni byla neskutečně těžká – toužila po novém a v hlavě neměla

¹ Chronologie života sv. Terezie Benedikta od Kříže (1891 – 1942), *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/chronologie-zivota/>.

² MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 13.

³ Tamtéž, s. 13-14.

nic jiného, ale žila obklopena starým. Toto rozhodně nemohlo být příjemné prostředí k (novému) životu.⁴

2 Vzdělání

Když se rozhodovalo, na kterou vysokou školu Edita a její starší sestra Erna půjdou, hledělo se zejména na to, aby pak měly povolání, které jim zajistí skvělou budoucnost. Svě si k rozhodování řekli i vzdálenější příbuzní (zejména strýcové) a bylo rozhodnuto – obě půjdou studovat medicínu. Byť Erna milovala jazyky, dala na radu rodiny. Jen Edita si postavila hlavu a oznámila, že půjde studovat filosofii. V rodině to způsobilo poprask, ale ona věděla, že je to nejjistější cesta k pravdě, kterou v tu dobu začínala hledat.⁵

Nakonec začala studovat psychologii na univerzitě ve Wroclavi, ale okrajově se věnovala i historii nebo německé literatuře. Studium ji zpočátku naplňovalo. Měla plno zájmů a vše, co se dozvěděla, jí přišlo zajímavé a užitečné. Byla plná ideálů. Ale jenom do doby, než si uvědomila, že ideální nebude nikdy nic, neboť ideály jsou od toho, abychom se k nim neustále přibližovali. Její ideální představy se zhroutily a Edita upadla do několikátýdenní deprese. Měla pocit, že žije v jakémisi iluzorním světě a do toho pravého vůbec nepatří.

Později se jí do rukou dostala kniha od E. Husserla (Logická zkoumání, díl druhý) a v ten moment započala její láska k fenomenologii. Zdálo se, že je to to pravé, co by mohlo Editě poskytnout uspokojivé odpovědi na její otázky. Tak moc se o ni začínala zajímat, až po 2 letech ukončila studium ve Wroclavi a odešla na univerzitu do Göttingenu, na níž přednášel její „filosofický vzor“ Edmund Husserl. V tuto chvíli se (stále ještě ateistická) Edita začala pohybovat v kruhu lidí, kteří ateismus nepovažovali za „vrchol intelektuálního úsilí“ a někteří z nich dokonce konvertovali ke křesťanství.

⁴ Tamtéž, s. 26.

⁵ Tamtéž, s. 15.

Když se Edita vrátila na univerzitu ve Wroclavi, obhájila v roce 1916 doktorát, a následně se přestěhovala do Freiburgu, kde se stala Husserlovou asistentkou. Opravovala a editovala jeho díla a rukopisy.⁶

Edita vzdělávání milovala. Ať pracovala na čemkoli a s kýmkoli, snažila se o daném tématu dozvědět co nejvíce. Zatímco pracovala jako učitelka ve Špýru, začala se věnovat i Tomáši Akvinskému a překladům jeho děl z latiny do němčiny. Jako učitelka působila v Münsteru, kde s ní byl ale po vydání Norimberských zákonů pracovní vztah rozvázáán.⁷

3 Cesta za pravdou a konverze ke katolicismu

K jinému náboženství člověk nekonvertuje jenom tak. Musí ho to stát spoustu úsilí, přemýšlení a vnitřních sporů, které málokdy ventiluje ven. Toto všechno prožívala i Edita a já se domnívám, že to pro ni bylo mnohem bolestivější a náročnější než pro ostatní...

Edita patřila mezi lidi, kteří mají velice pestrý vnitřní život. V jejich hlavách se toho odehrává spousta, ale nahlas řeknou jenom zlomek. Vše si řeší sami v sobě a okolí často ani netuší, co se v jejich blízkém příteli odehrává. A přesně taková Edita byla – a jak silně prožívala hledání pravdy, stejně silně pak zářila, když ji našla. O její „vnitřní záři“ budu více psát v kapitole o koncentračních táborech.

Na její cestě ke katolicismu ji zasáhly zejména dva zážitky. Jedním z nich byla návštěva katedrály ve Frankfurtu. „Šla si ji prohlédnout jen jako turistka, ale když se procházela lodí, uviděla prostou ženu s nákupním košíkem, jak vchází dovnitř a modlí se před svatostánkem. Edita tehdy asi nevěděla, co to svatostánek je, ale věděla, že je svědkem „důvěrného rozhovoru“ s bohem – právě té věci, která jí jednoho dne ukáže absolutní „pravdu“. Na tento zážitek nikdy nezapomněla,“ píše Joanne Mosleyová ve své knize Edita Steinová jako žena modlitby.⁸

⁶ Tamtéž, s. 15-21.

⁷ Tamtéž, s. 38.

⁸ Tamtéž, s. 21

Druhým, podobně silným zážitkem, který ji velice ovlivnil, byla roku 1917 smrt jejího oblíbeného učitele Adolfa Reinacha, který padl na frontě. Tato ztráta pro ni byla velmi bolestná, neboť právě Reinach byl ten, kdo jí pomáhal překonat mnohá úskalí fenomenologie. Po tom, co se Edita dozvěděla o jeho smrti, ji čekalo setkání s jeho manželkou. Očekávala, že najde Annu Reinachovou zcela zdrcenou smutkem. V truchlivé náladě ji samozřejmě zastihla, ale Edita si všimla, že z hloubi jejího smutku vyzařovala zvláštní síla. Sama ten moment popisuje takto: „Právě tehdy jsem se poprvé setkala s křížem a božskou silou, kterou z něj čerpají ti, kdo ho přijmou. Poprvé jsem na vlastní oči viděla církev zrozenou z Kristova vykupitelského utrpení v jejím vítězství nad ostnem smrti. A v tu chvíli se má nevěra otřásla v základech, judaismus ztratil svůj význam a zaplavil mě Kristus: Kristus v tajemství Kříže.“⁹

Tyto zážitky ji sice velmi poznamenaly, ale stále si nebyla jista, zda touto cestou jít. Prvním momentem, kdy se katolicismu přiblížila natolik, aby pocítila, že právě tento směr může být její cestou k nalezení pravdy, po které tak prahla, byla četba životopisu Terezie od Ježíše, svaté z Avilly. Tuto knihu si vybrala jako dar od Anny Reinachové, když od ní odjížděla. Byla právě na cestě ke své kamarádce Hedvice Conrad-Martiusové, výborné Husserlově žačce, přezdíváné Hatti. Knihu od Anny jí dovezla jako dárek. Edita u Hatti strávila nějakou dobu a po chvilkách si četla z knihy, kterou jí darovala – a četba ji naprosto pohltila.

Terezie od Ježíše ve svém životopise popisuje mimo jiné i svůj vztah k Bohu. Objevuje se zde také věta, jež je pro Editu zlomová: Kristus se zjevuje jako Pravda. V tu chvíli Editě došlo, že se celou dobu ptala špatně – nejde o to, CO je pravda, ale KDO je pravda. Pravdou je pro ni osoba, a to osoba Ježíše Krista. Později dokonce osoba na Kříži.

Po tomto uvědomění se začala svědomitě připravovat na vstup do církve, do které vstoupila 1. ledna 1922.¹⁰

Příběh o darované knize se může zdát v kontextu této práce zcela zbytečně podrobně rozepisovaný. Pravdou ale je, že právě tento příběh objasňuje, proč Edita přijala za svá

⁹ Tamtéž, s. 22

¹⁰ Tamtéž, s. 23-25

křestní jména Theresii Hedwigu. Theresia po ženě, jejíž kniha ji naprosto uchvátila, a Hedwig po své kamarádce, u níž knihu četla. Právě tyto dvě ženy sehrály v jejím životě významnou roli.

4 Pedagogická činnost

Edita Steinová je známá i jako učitelka. Měla obrovský pedagogický potenciál. Studenti ji milovali, i když nepatřila mezi nejshovívavější pedagožky. Věděli, že se jí mohou s čímkoli svěřit. Kárala spíše pohledem než slovy a budila skutečný respekt. Za děti, které pokárání potřebovaly nejčastěji, se však poté také nejčastěji přimlouvala u svých kolegyň. Vždy stála za studenty, i když oni o tom někdy neměli ani tušení.

Její první pedagogickou zkušeností bylo místo učitelky v klášterní škole ve Špýru. Ačkoli byla mezi „kolegyněmi dominikánkami“ šťastná a život v klášteře ji (alespoň zpočátku) naplňoval, práce učitelky nebyla to pravé. Patřila sice k nejlepším učitelkám v klášterní škole (nebyla-li přímo tou nejlepší), ale kaple ji přitahovala mnohem více než školní třída. Začala se také zajímat o filosofii Tomáše Akvinského a věnovala se překladům jeho děl z latiny do němčiny.¹¹

Ke konci svého působení ve Špýru se věnovala vzdělávání žen a pořádala pro ně různé přednášky. „Vzdělání pro ženy by podle ní mělo být ženám šité na míru. To neznamená klást důraz pouze na předměty týkající se domácnosti a rodiny, ale také na předměty, které „formují citovou stránku člověka“. Jen tak ze sebe ženská mysl vydá to nejlepší.“¹²

Podrobněji se o tomto tématu rozepíšu v dalších kapitolách.

¹¹ Tamtéž, s. 28-30

¹² Tamtéž, s. 30

5 Pronásledování Židů a koncentrační tábory

5.1 Historické pozadí

Důležitým historickým mezníkem je 30. leden 1933. Toho dne byl říšským prezidentem Paulem Hindenburgem jmenován do funkce říšského kancléře Adolf Hitler. Po prezidentově smrti v roce 1934 Hitler převzal pravomoci prezidenta a začal pro sebe používat titul „Vůdce a říšský kancléř“ (německy Führer und Reichskanzler).

Adolf Hitler byl ukázkovým radikálním antisemitou, který prosazoval programovou likvidaci Židů. Prvním krokem bylo roku 1935 vydání tzv. Norimberských zákonů, podle nichž Židé nesměli uzavírat sňatky s Árijci, nesměli navštěvovat divadla, kina, kavárny, nesměli vykonávat intelektuální zaměstnání (např. lékaři nebo učitelé), nesměli mít majetek. Nakupovat mohli jen v určitou dobu a v určitých obchodech, v tramvajích směli jezdit pouze vzadu a jejich oděv musel být označen nápisem Jude (německy Žid) nebo žlutou šesticípou hvězdou (Davidova hvězda, hexagram). Ničeno bylo vše, co odkazovalo na židovskou kulturu – např. byly páleny knihy židovských autorů.¹³

Za další mezník můžeme označit noc z 9. na 10. listopadu 1938, kterou označujeme jako tzv. křišťálovou noc (bylo rozbito a rozsypáno sklo z výkladních skříní židovských obchodů, odtud její název). Nešlo o nic jiného než o pogrom na Židy. Tato noc změnila povahu antisemitismu – místo politických, ekonomických a sociálních postihů přišlo fyzické násilí, věznění a vraždění. Tato událost bývá často uváděna jako počátek holocaustu.¹⁴

V rámci programové likvidace Židů (ale i Romů, homosexuálů apod.) byla zřízena ghetta, koncentrační tábory (např. Dachau, Osvětim – Auschwitz, Birkenau) a vyhlazovací tábory

¹³ NĚMEC, Václav a Martin KOHOUT, *Nástup nacismu v Německu, příprava Německa na válku*. Dějepis.com [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-valku/>.

¹⁴ Křišťálová noc, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99i%C5%A1%C5%A5%C3%A1lov%C3%A1_noc.

(např. Osvětim – Auschwitz, Treblinka). Na základě samotných pojmenování táborů lze snadno rozeznat, k čemu sloužily. Celkem v nich zemřelo přes šest milionů lidí.¹⁵

5.2 Edita Steinová jako Židovka

5.2.1 Počátky antisemitismu

Rok 1933 byl rokem, ve kterém se Adolf Hitler dostal k moci a ve kterém si zároveň církev připomínala 1900 let od ukřižování Ježíše Krista. Rok, ve kterém se potkal rostoucí antisemitismus s výročím, při kterém se více než jindy připomínala láska k bližnímu svému. Paradoxní rok.¹⁶

Ať už byla Steinová ke katolicismu přikloněna jakkoli, jako Židovka se narodila a měla židovské předky – to stačilo. Steinová počínající antisemitismus pocítovala hned od začátku. Jednak v tichosti sledovala světové dění, takže věděla, že je (nejen) k Židům přistupováno jinak než k „vyvoleným Árijcům“, ale hlavně projevy pocítila přímo na své osobě. Šlo o různé urážky¹⁷ i dopady politických rozhodnutí, o kterých se rozepíšu dále.

5.2.2 Promarněná šance přežít

Když byly vydány Norimberské zákony, bylo Židům zakázáno mimo jiné vykonávání učitelského povolání. Steinová, té doby pracující jako učitelka v Münsteru, tedy okamžitě přišla o místo. Nesla to statečně, o situaci v zemi byla informována, leccos si sama domyslela a leccos dokonce sama předpověděla (např. tvrdila, že „nejprve židé, pak katolíci“).¹⁸ Krátce na to dostala nabídku odejít pracovat do jižní Ameriky¹⁹ – stalo se tak zkraje léta 1933, ovšem od koho nabídka přišla, se mi nepodařilo dohledat ani v zahraničních zdrojích. Na webových stránkách Bosých karmelitek je v článku o Editině

¹⁵ NOVÁKOVÁ, B., T. ULRÝCHOVÁ, D. DZIUBA a J. BURÝŠEK, 2020. Mezinárodní den památky obětí holokaustu – vše, co byste měli vědět o šoa. Seznam Zprávy [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/mezinarodni-den-pamatky-obeti-holokaustu-vse-co-byste-meli-vedet-o-soa-87234>.

¹⁶ MOSLEYOVÁ, Joanne. Edita Steinová jako žena modlitby. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 34-35.

¹⁷ Tamtéž, s. 35.

¹⁸ Tamtéž, s. 35.

¹⁹ DENNEBAUM, Tonke, [2018]. Freiheit, Glaube, Gemeinschaft: theologische Leitlinien der christlichen Philosophie Edith Steins. Freiburg: Herder. S. 44.

dopisu papeži Piu XI. zmíněn „synovec z jižní Ameriky“²⁰ – ten tam zřejmě sám uprchl, ovšem jestli nabídka přišla od něj, nebo od někoho jiného, to k nalezení nikde není.

Steinová nabídku odmítla. Učinila tak zřejmě z důvodu, že zkrátka „nemohla“ – a nemohla na základě prožitku v kostele, kdy prožila blízké setkání se Spasitelem a „přijala kříž“.²¹ Přijala, že je Židovka, patří k ostatním Židům a ponese společně s nimi kříž, který jim Bůh jakožto vyvolenému národu uložil na bedra. Osud tohoto národa byl i jejím osudem.

Druhým důvodem, který zřejmě sehrál roli v jejím rozhodování, byly rodinné vztahy, zejména tedy vztah s matkou. Rozmýšlela, zda bude lepší se zachránit a zanechat svou rodinu v utrpení, nebo jim má být nablízku a být součástí toho utrpení. Vzhledem k jejímu prožitku v kostele bylo rozhodování jednoduché. Nabídku odmítla.

Pravdou zůstává, že kdyby bývala nabídku přijala, svět by ji znal „pouze“ jako autorku významných spisů. Otázkou však je, zda vůbec lze proti sobě klást cenu lidského života a cenu poznání dobroty lidského srdce.

5.2.3 Edita Steinová jako světlo v koncentračním táboře

Jako Židovka Steinová neunikla programové likvidaci svého národa. Nevyužila nabídky utéct do jižní Ameriky a následný útěk do nizozemského Echtu v roce 1939 ji na dlouho nezachránil. O rok později bylo Nizozemsko dobyté a obsazeno Německem a nepomohly jí výjimky dojednané pro katolíky a pokřtěné Židy. Tyto dojednané výjimky totiž nebyly dodrženy, pokřtění Židé byli pozatýkáni a odvezeni do koncentračních táborů. Mezi nimi byla i Edita Steinová s jednou ze svých sester, Rosou.²²

Edita sehrála obrovskou roli už při přesunu do koncentračního tábora Westerbork na severu Nizozemska. Ženy byly převáženy i se svými dětmi – ovšem ne společně, děti byly od svých matek odloučeny. A právě pro tyto děti Edita už během převozu zorganizovala

²⁰ Dopis papeži Piu XI., *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/dopis-papezi-piu-xi/>.

²¹ MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 37.

²² Terezie Benedikta od Kříže, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Terezie_Benedikta_od_K%C5%99%C3%AD%C5%BEe.

péči. Tato péče se nevztahovala pouze na děti násilně odloučené od matek, ale i na děti, o které se zničené matky nedokázaly postarat.²³

V pomoci pokračovala i v samotném koncentračním táboře. „Tamní prostředí muselo působit skutečně děsivě: ostnatý drát, strážní věže, vojáci se samopaly, odporné řady ubikací a všude kolem plno tváří plných utrpení a strachu. A pak se před člověkem, který o tom podal svědectví, objevila Edita. Když na něj promluvila, připadal si „jako v jiném světě, kde Westerbork na okamžik úplně přestal existovat.“ Edita podle něj „chodila, mluvila a modlila se... jako svěřice“ a Boží přítomnost z ní zářila tak silně, že při setkání s ní přestalo pro lidi kolem existovat strašlivé okolí. Ve světě plném nenávisti a chaosu byla viditelným znamením lásky.“²⁴

Záře jejího vnitřního života dokázala ostatní uklidnit natolik, že znovu začínali věřit v dobrý konec. Jako kdyby jim někdo ve vší té hrůze a v čekání na smrt řekl „mám tě rád a všechno bude dobré“. Dodávala jim sílu bojovat a nevzdávat se.

Její vnitřní život musel být nesmírně bohatý a neobyčejný. Domnívám se, že byla jednou z mála, kdo se v těchto chvílích dokázal soustředit nejen na sebe a své blízké, ale také nezištně a zcela bezděčně dokázala prozařovat životy jiných. Sama Edita si svou sílu dokonce ani neuvědomovala, byla její přirozeností.²⁵

Její vnitřní světlo vyhaslo pravděpodobně 9. srpna 1942 v plynové komoře v Osvětimi.²⁶

²³ Terezie Benedikta od Kříže, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Terezie_Benedikta_od_K%C5%99%C3%AD%C5%BEe.

²⁴ MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 8-9.

²⁵ Tamtéž, s. 7.

²⁶ Terezie Benedikta od Kříže, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Terezie_Benedikta_od_K%C5%99%C3%AD%C5%BEe.

6 Edita Steinová jako žena modlitby

Jak jsem zmiňovala již na samém začátku, Joanne Mosleyová nakonec označila Editu Steinovou za „ženu modlitby“. Osobně toto označení považuji za velice výstižné. Je jednoduché a již na první pohled všeříkající, přesto má svou hloubku, ve které se dozvíme víc, než by se zpočátku mohlo zdát.

„Jde jen o to, aby měl člověk v prvé řadě nějaký vlastní skrytý koutek, kde by mohl obcovat s bohem tak, jako by kolem něho jinak vůbec nic nebylo. Mělo by se tak dít denně,“ píše samotná Steinová.²⁷ Zpočátku pro ni modlitba znamenala ranní zklidnění (těla i ducha) před vším tím shonem, který ji přes den čekal. Postupně, jak nabývala zkušeností i vědomostí, se však začínala modlit stále častěji a déle. Modlitbu začala považovat za to nejdůležitější v životě, za něco, z čeho člověk čerpá sílu a schopnost milovat. O modlitbě dokonce hovořila jako o své povinnosti.

Často skutečně vypadala, jako když rozmlouvá s bohem. Trávila hodiny v naprostém klidu, v kleče, v blízkosti svatostánku a s rukama rozpaženými do tvaru kříže.²⁸

Zmíněný kříž byl pro Editu velice důležitý. Nejenže byl symbolem víry, ke které se obrátila, ale byl také symbolem utrpení, které nesla společně s národem Židů²⁹, a lásky k osobě, která na kříži zemřela – k samotnému Ježíši Kristu.

Ke zklidnění mysli používala Edita modlitbu od samého počátku, kdy se začala „modlit ke kříži“. Modlitba ji natolik zklidnila, že byla schopna přijímat informace o světovém dění s naprostým klidem. To však neznamená, že by se jí citově nijak nedotkly – samozřejmě, že dotkly, tím spíš, když měla takový přehled o událostech a dokázala si „domýšlet“ jejich důsledky. Navenek to však nedávala moc najevo – na sestru Rosu se dokázala konejšivě usmívat i v koncentračním táboře. Úsměv byl však plný smutku...³⁰

²⁷ MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 8.

²⁸ Tamtéž, s. 42.

²⁹ Tento kříž, který nesla společně s ostatními Židy, nesla zcela dobrovolně a vědomě. Moment rozhodnutí nést kříž jsem podrobněji popisovala v podkapitole 5.2.2.

³⁰ MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 64-65.

Modlitba ji provázela celým životem, a to i ve chvílích, kdy se stala ateistkou. Bylo jí patnáct let a záměrně se přestala modlit. A přesto se modlila, neboť později řekla: „Má touha po pravdě byla sama o sobě modlitbou.“³¹

7 Stručný přehled díla

Ačkoli se ve své práci na fenomenologii Edity Steinové záměrně nesoustředím, za zmínku jistě stojí její disertační práce z roku 1916 s názvem *Zum Problem der Einfühlung* (K problému vcítění). „V této své prvotině se věnuje tématu, jež Husserl do té doby blíže nezkoumal, totiž tématu intersubjektivitu. Východiskem Husserlovy fenomenologie byl subjekt a odpovídajícím metodickým postupem mu bylo „zření podstaty“, intuice. Přitom ovšem dosud nezkoumal, nakolik by se toto zření dalo zprostředkovat jinému subjektu - tedy i objektivně prověřit. Edita Steinová chtěla tuto tematiku zkoumat ve vztahu k problému vcítění do druhých subjektů. Její práce je ve 20. století jedním z prvních myšlenkových pokusů ukázat tělesnost druhého jako základ intersubjektivního rozumění.“³²

Dalším významným dílem je přepracování její habilitační práce, které nese název „Endliches und ewiges Sein“ (Konečné a věčné bytí). V tomto díle se setkávají dva světy: křesťanská filosofie scholastiky a sekulární filozofie moderních a současných myslitelů. Steinová popisuje svůj náhled na teorii bytí, přičemž jí nejde pouze o fenomenologický spor s Tomášem Akvinským a se scholastikou, nýbrž i o zavedení nového analyticko-kontemplativního přístupu³³, který je podle jejího názoru sám o sobě schopen zajistit

³¹ Tamtéž, s. 25.

³² Oddělení současné kontinentální filosofie, *Filosofický ústav AV ČR* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://oskf.flu.cas.cz/component/content/article/19-czech/publikace/preklady/66-k-problemu-vciteni>.

³³ Kontemplace je nejvyšším stupněm modlitby – jde o stav přímého patření na Boha člověkem natolik, nakolik je to v tomto životě možné, a o účast na vnitřním životě Nejsvětější Trojice (tedy o účast na vztazích všech tří osob Boha).

(Kontemplace, 2001-. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kontemplace>)

komplexní pohled na člověka a na svět.³⁴ U tohoto díla je vidět obrovský význam modlitby v Editině životě.

Za zmínku jistě stojí i její dílo *Věda kříže*, které napsala po útěku do nizozemského Echtu. Ve chvílích volna se soustředila na život a dílo karmelského mystika sv. Jana od Kříže, přičemž se v díle soustředí na tajemství kříže.³⁵ Dílo však zůstalo nedokončeno, Edita byla nucena i se svou sestrou odjet do koncentračního tábora.

Jako poslední bych ráda uvedla díla vydaná Nadačním fondem Edity Steinové. Tento fond si dal za úkol přeložit do češtiny a vydat všechna díla této významné filosofky. Zatím vyšlo v roce 2016 dílo „*Žena. Otázky a reflexe*“, na které se budu odvolávat v dalších kapitolách, a v roce 2013 dílo „*K problému vcítění*“, tedy překlad její disertační práce z roku 1916.³⁶

8 Pojetí člověka ve filosofii Steinové

Chceme-li se podívat na to, jaké rozdíly vidí Steinová mezi mužem a ženou, považuji za nutné podívat se nejprve na to, jak pojímá člověka jako takového. Vzhledem k tomu, že se touto problematikou začíná zabývat v momentě, kdy je její myšlení již ovlivněno Husserlovou fenomenologií, i ona se na člověka chvílemi dívá „fenomenologickými brýlemi“. Fenomenologie Steinové ale není cílem této práce, pokusím se tedy pouze zdůraznit její nejdůležitější myšlenky ohledně člověka a popsat alespoň základní pohled, kterým na něj nahlíží.

³⁴ Volně přeloženo z: Herder.cz - Theologie & Pastoral, *Endliches und ewiges Sein* [online]. [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.herder.de/theologie-pastoral-shop/endliches-und-ewiges-sein-gebundeneausgabe/c-37/p-1145/>.

³⁵ Edita Steinová - kříž jako cesta k poznání pravdy, 2012. *Katolický týdeník* [online]. (32), 1 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/edita-steinova---kriz-jako-cesta-k-poznani-pravdy.html>.

³⁶ *Nadační fond Edity Steinové* [online], [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <http://www.edithstein.cz/>.

Steinová člověka pojímá komplexně a promýšlí ho z různých úhlů pohledu. Objevuje se čistě „biologický“ pohled na smrtelnost,³⁷ byt' je propojen s filosoficko-teologickou otázkou pojetí duše, a antropologický³⁸ pohled, když píše o sociálních rolích a o kultuře. Dále člověka propojuje s pedagogikou nebo i náboženstvím³⁹, když se zabývá pojetím člověka v Bibli nebo tím, že hledání něčeho, co nás přesahuje (Boha), přirozeně patří k lidskému bytí⁴⁰.

Tento její komplexní pohled se pak promítá i do jejího popisu lidského světa, kdy říká: „Lidský život je kulturním životem. Svět lidí je mnohotvarým duchovním světem individuálních osob a společenství, sociálních forem a duchovních děl. V něm člověk je, žije, nahlíží do něj, v něm se setkává s lidskou existencí a lidstvím.“⁴¹

8.1 Odlišnost člověka od ostatní materie

Výchozím bodem jejího popisu člověka je to, co máme před sebou při kontaktu s druhým člověkem – včetně té obrovské rozmanitosti. U cizího člověka jako první vnímáme jeho postavu, barvu vlasů, očí, kůže, velikost a tvar částí těla... A právě velikost, tvar a barva jsou vlastnostmi, které jsou vlastní každé materiální věci v našem světě, protože každý předmět je nějak velký, nějak tvarovaný a nějak barevný. Člověk je tedy vzhledem ke své tělesné konstituci podřízen stejným zákonům jako ostatní materiální věci na světě. Přesto se od nich odlišuje – a odlišuje se tím, že je živý.⁴²

³⁷ STEIN, Edith, 2005. *Was ist der Mensch?: Eine theologische Anthropologie* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>. S. 16-20.

³⁸ I samotná díla „Was ist der Mensch?“ a „Der Aufbau der Menschlichen Person“ mají ve svých podtitulech výraz antropologický. V prvním případě jde o „Teologickou antropologii“, ve druhém případě pak o „Přednášky z filosofické antropologie“.

³⁹ STEIN, Edith, 2005. *Was ist der Mensch?: Eine theologische Anthropologie* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 14.

⁴⁰ STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 30.

⁴¹ Tamtéž, s. 30.

⁴² Tamtéž, s. 28.

Steinová si však uvědomuje, že to není jediné, co člověka od ostatních materiálních věcí odlišuje, neboť právě to, že žije, je mu společné se zvířaty a rostlinami. Proto z okruhu „žijícího“ vyčleňuje člověka a zvířata a prohlašuje, že: „Lidé a zvířata (ne všechna zvířata ve stejném rozsahu) jsou pro nás od počátku nejen živé bytosti, ale zároveň vnímající bytosti: animalia⁴³. Možná bychom to mohli lépe vyjádřit pojmem „duševní bytosti“.“⁴⁴ Toto tvrzení dokládá tím, že pokud v knížce najdeme vylišovanou květinu, může nám být líto předčasně zničené krásy a vůně, přesto nás to nijak nepohorší. Pokud bychom však v knize našli vylišovanou zvířecí tlapku nebo nějakou část lidského těla, nejenže by nás to pohoršilo, ale přímo bychom cítili bolest toho, komu ta část těla patřila.⁴⁵

V tomto momentě a v kontextu dnešní doby, kdy mají zvířata pro mnohé stejnou váhu jako lidé, by se mohlo zdát, že jsme s vyvozováním odlišností člověka skončili. O právech zvířat se sice hovořilo už v antice, nicméně v té době byla zvířata označována za bytosti nerozumové a člověku podřízené, později v sedmnáctém století pak byla například Descartem označena dokonce za bytosti necítící. Moderní koncepce zabývající se právy zvířat, které přispěly k legislativním změnám⁴⁶ a k rozšíření mnohých způsobů stravování (reduktariánství, vegetariánství, veganství), se však začínají rozvíjet až v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století.⁴⁷

⁴³ „Animalia“ jsou ve vědecké klasifikaci latinským označením pro říši živočichů.

⁴⁴ Volně přeloženo z: STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 29.

⁴⁵ STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 28-29.

⁴⁶ Díky Novému občanskému zákoníku, který vešel v platnost v roce 2014, zvířata přestala být považována za věc. „NOZ § 489: Věc v právním smyslu (dále jen „věc“) je vše, co je rozdílné od osoby a slouží k potřebě lidí; § 494: Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze.“

(KAUCKÝ, Milan, 2013. Nový občanský zákoník a pozice zvířat. *Komora veterinárních lékařů České republiky* [online]. [cit. 2020-03-]. Dostupné z: <https://www.vetkom.cz/novy-obcansky-zakonik-a-pozice-zvirat/>.)

⁴⁷ Práva zvířat, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1va_zv%C3%AD%C5%99at.

I proto ještě Steinová spatřuje rozdíl mezi lidmi a zvířaty. „Kdyby se na nás pes nedíval prosebně a plný očekávání, ale začal by mluvit, nebyli bychom ohromeni více než cítící rostlinou⁴⁸ nebo živým kamenem. S lidmi si však od počátku vyměňujeme myšlenky, jsme s nimi v duševním kontaktu.“⁴⁹

8.2 Člověk jako duchovní osoba

Edita Steinová pojímá člověka jako mikrokosmos. Mikrokosmos, ve kterém se sjednocují čtyři stupně člověka – člověk je hmotným tělem (materie, materielles Ding), živou bytostí (Lebewesen), bytostí s duší (Seelenwesen) a duchovní osobou (geistige Person). Jako taková bytost pak žije ve společnosti jiných bytostí, kde má své sociální postavení, své sociální role a zároveň je kulturní a dějinnou bytostí – tedy nějakým způsobem se podílí na dějinách a na kultuře společnosti, ve které žije.

To vše se ale odehrává u každého člověka jinak, proto Steinová hovoří o individualitě každého člověka – každé jedinečné osoby. Bytí (duchovní) osobou je pak to, co člověka zcela dokonale odlišuje od všech ostatních živých bytostí.⁵⁰

Ústředním termínem je zde „duch“ – ducha pojímá nejen jako rozum, ale zároveň i srdce⁵¹ (a to nikoli ve smyslu orgánu, na jehož činnosti je lidský život závislý, ale ve smyslu nitra naší duše⁵²). Svou roli pojem ducha sehraje ještě v kapitole 8.4.

⁴⁸ Dnes je již mnohými studie prokázáno, že i rostliny dokáží pociťovat alespoň zlomek toho, co cítí lidé. Prokázány byl strach a bolest, dokonce i vykazují známky stresu z nedostatku toho, co potřebují (např. nedostatek vláhy). Některé zdroje dokonce tvrdí, že rostliny dokáží milovat a rozlišovat lidi.

(Plants can see, hear and smell - and respond, 2017. *BBC Earth* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/earth/story/20170109-plants-can-see-hear-and-smell-and-respond>.)

⁴⁹ Volně přeloženo z: STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 29.

⁵⁰ STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 29-30.

⁵¹ STEIN, Edith. *Edita Steinová: myšlenky a meditace*. Svitavy: Trinitas, 2000, s. 35.

⁵² Tamtéž, s. 23.

8.3 Člověk jako individuum

Jestliže je každý člověk individuem – tedy není na světě nikoho, kdo by byl stejný jako on, pak musí existovat něco, co ho tím individuem dělá. A co to je, na to Steinová odpovídá následovně.

„Tělo se svou určitou, ohraničenou a pravidelně členěnou podobou je námi pojímáno jako něco vnitřně souvislého. Jeho vnější podoba je formována zevnitřku. Má v sobě něco, co ho dělá tím, čím právě v tu chvíli je, a děje se tak formou nepřetržitého procesu: viděli jsme, že podoba těla se proměňuje. Toto sebeutváření zevnitřku je svébytným způsobem bytí, způsobem žijícího bytí. To zevnitř tvarující je Tomášem Akvinským označováno jako vnitřní forma. V návaznosti na Aristotela to také nazývá duší, a sice zde, kde je to pouze princip života, duší života (anima vegetativa). Aristoteles to také nazýval „entelechie“.“⁵³

Domnívám se, že z Aristotelova pojmu „entelechie“ bude nejvíce patrné, co je oním tvarujícím u Steinové myšleno. Aristoteles tím označil spontánní vývoj, který je veden daným cílem. Například rostlina vyklíčí a dál roste tak, aby se co nejvíce přiblížila specifické přirozenosti dospělého a dokonalého exempláře. Ten přitom není tím, čemu se musí rostlina stoprocentně podobat, protože se dokáže přizpůsobit okolnostem a svým možnostem (např. roste křivě, protože se táhne za světlem), dokonce dokáže opravovat různá poškození. Ze semínka vyroste dokonalá rostlina, z možnosti se stane uskutečnění.

U člověka, o kterého nám hlavně jde, je entelechií jeho duše. Člověk ve svém vývoji nesměřuje jenom k dospělosti, ale má směřovat k dobrému životu ve společnosti (u Aristotela v obci).⁵⁴

Podobně, jako se rostlina přizpůsobuje okolnostem a dokáže zacelit rány na svém těle, i člověk se přizpůsobuje a mění na základě svých zkušeností a prožitků. V tomto procesu by pak měl směřovat k tomu, aby se z něj stalo to nejlepší, co se z něj stát může – aby se nejlepší možnost stala uskutečněním.

⁵³ STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, s. 34-35.

⁵⁴ Entelechie, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Entelechie>.

Když se vrátím k názvu této podkapitoly, je již zřejmé, proč je každý člověk individuem – každý má jiné možnosti, které uvede, nebo neuvede v uskutečnění, přičemž ho „cestou“ ovlivní mnoho faktorů (prostředí, zkušenosti, prožitky, výchova...).

8.4 Náboženský aspekt

V předchozích kapitolách jsem již nastínila důležitost náboženství a modlitby v životě Steinové. Obrovskou roli hrál zejména samotný Ježíš Kristus, prostřednictvím něhož našla „pravdu“. Popsala jsem také význam „ducha“ v jejím pojetí člověka. Teď tedy přišla pravá chvíle na spojení těchto dvou pohledů a konečně zodpovězení otázky, jak je pojímán člověk ve filosofii Edity Steinové.

Při modlitbě se duch přibližuje bohu. Trvá dlouho, než se k sobě skutečně dostanou, vyžaduje to tvrdý a zdlouhavý trénink. I duše se při tomto procesu bohu neustále přibližuje, jako by boha poznávala. Steinová tuto cestu přirovnává ke vztahu dvou lidí, kteří už v určité fázi vztahu nepotřebují slova, nepotřebují se vyptávat a ujišťovat se o náklonnosti druhého. Už se zkrátka skutečně znají, vztah je stabilní a naopak nastávají chvíle, kdy je společné mlčení příjemnější a více žádoucí než rozhovor. Mlčení v tu chvíli vztah posouvá dál a zároveň jinam, než kam by ho posunula konverzace.⁵⁵

Steinová se domnívá, že podobně vypadá i vztah duše s bohem. Když se duše dostane do stavu jako výše popsaná dvojice, má vyhráno. Alespoň zdánlivě... Duše totiž boha nikdy skutečně nepozná, bůh je nepochopitelný (byť k nám promlouvá, a to třeba prostřednictvím Krista). Proto duše zůstává v podstatě sama v temnotě a jediné, co ji „udrží nad vodou“, je víra. Víra, že odevzdání se do božích rukou a jeho vedení je to nejlepší.⁵⁶

Může se stát – a jistě se to stane, že se člověk ocitne v těžké situaci. Nesmí však propadat panice, neboť v panice zapomíná, že je veden bohem. A bůh nemá zlé úmysly. Naopak vše, čím člověka/duši provádí, dělá s láskou a se záměrem posunout duši dál.

⁵⁵ STEIN, Edith. *Edita Steinová: myšlenky a meditace*. Svitavy: Trinitas, 2000, s. 35.

⁵⁶ Tamtéž, str. 36-37.

9 Rozdíl mezi mužem a ženou

Každý člověk, muž i žena, je jednotou duše a těla. Něčím podstatným se od sebe však odlišují – už v dávných dobách byly role muže a ženy jasně vymezeny. Muž chránil území, lovil mamuta a obstarával tak svou rodinu, žena zase udržovala oheň a pečovala o potomky a další rodinné příslušníky. Navzdory feminismu, který se pomalu začal hlásit o slovo již koncem osmnáctého století, nám řada těchto rozdílů zůstala. Bylo by vůbec možné tyto rozdíly dokonale setřít?

Podle Edity Steinové to možné není. Neznamená to přitom, že by jeden z nich měl znamenat něco méně nebo být v područí druhého – jen má každý ve společném světě jiný význam (ne větší, nebo menší, zkrátka jiný), má jinou osobitost a sílu pro fungování čerpá z jiných oblastí života.

„Jsem přesvědčena, že species člověka se rozvíjí jako dvojí species „muž“ a „žena“, že se podstata člověka, z níž nesmí chybět tady ani tam žádný rys, projevuje dvojím způsobem a že celá její bytostná skladba má specifickou podobu.“⁵⁷ Tato specifická podoba spočívá v rozdílné stavbě těla, rozdílných fyziologických funkcích, v rozdílném vztahu duše a těla.⁵⁸

To jsou však rozdíly na první pohled viditelné. Dále tedy popisuje dva hlavní rozdíly, které spatřuje mezi muži a ženami. Oba považuje za přirozené, byť potenciálně nebezpečné – musí se s nimi umět pracovat.

První odlišností je to, na co jsou zaměřeni. Muž je podle ní zaměřen spíše věcně, to znamená, že je pro něj přirozené ubírat se technickým, matematickým, řemeslným či obchodním směrem. Žena je zaměřena osobně, ráda se ponoří celou svou bytostí do toho, co právě dělá, a to ve dvojím smyslu: zajímá se o živou, konkrétní osobu – o svou osobu, o svůj osobní život, a o cizí osoby a jejich osobní záležitosti.

Druhou odlišností je celistvost vs. jednostrannost. Muž se často vyvíjí jednostranně – právě kvůli tomu, že se podřizuje nějaké věcné oblasti. V ženě je však něco, co ji nutí vše

⁵⁷ STEIN, Edith a NEYER, Maria Amata, ed. *Žena: otázky a reflexe*. Praha: Nadační fond Edity Steinové, 2016, s. 143.

⁵⁸ Tamtéž, s. 143.

pojímát celistvě a ve své úplnosti, a to opět ve dvojitým smyslu: sama chce být celistvým a celistvě rozvinutým člověkem, ale zároveň chce pomáhat ostatním, aby se jimi stali také.⁵⁹

9.1 Potenciální nebezpečí odlišností

Tyto zmíněné odlišnosti jistě mohou vést k neshodám a problémům v soužití mužů a žen, ale jsou nebezpečné i pro samotné osoby, kterých se týkají – v kontextu knihy „Žena - Otázky a reflexe“ mluví zejména o nebezpečí ve vztahu k ženám.

Když Steinová hovoří o tom „být celistvým člověkem“, má na mysli člověka, „...“, v němž je obraz Boží rozvinut v co největší čistotě, v němž dary, které do něj Stvořitel vložil, nezakrňují, nýbrž rozkvétají a v němž jsou síly v řádu, který odpovídá Božímu obrazu tak, jak to Bůh chtěl – vůle je vedena poznáním a nižší síly jsou ovládány poznáním a vůlí.“⁶⁰ Takto byl stvořen každý člověk a každý by se měl snažit zachovat se v této harmonii. Někdy to však úplně nevyjde...

Někdy se žena až příliš ponoří do své role matky nebo družky a najednou vlastního muže pokládá za nejlepšího a jejich děti jsou těmi nejkrásnějšími, nejchytřejšími a nejnadanějšími. Steinová toto nazývá slepou láskou, neboť v tu chvíli žena ztrácí věcný úsudek.⁶¹ Na lásce k muži a k dětem není nic špatného – naopak, ale přehnaná láska a přesvědčování se o bezchybnosti už vhodné nejsou, protože to „zabírá místo“ jiným oblastem života, které žena potřebuje k tomu, aby plnohodnotně byla ženou.

Steinová se nezmiňuje, zda je tato slepá láska špatná v každém věku dítěte. Já se totiž domnívám, že právě díky ní je matka schopná dítě milovat bezprostředně i po těžkém porodu a v nelehkých chvílích, které přijdou po něm. A pak, až se s potomkem sžijí a blíže se poznají, vznikne pouto nové – i když založené na tom původním. Matka dítě miluje nejenom proto, že mu dala život, ale i proto, jaké dítě je, co spolu zažily, jak se k sobě chovají. Netroufám si to tvrdit s naprostou jistotou, být matkou mi ještě dopřáno nebylo – ostatně jako Steinové, ta děti neměla žádné. Možná proto ji nenapadlo nad tím přemýšlet. Možná to jenom nese-psala a soustředila se na jiné myšlenky. Možná to bylo dáno dobou. Možná... Důvodů může být několik – včetně toho, že by se mnou zkrátka nesouhlasila.

⁵⁹ Tamtéž, s. 3.

⁶⁰ Tamtéž, s. 4.

⁶¹ Tamtéž, s. 4.

9.1.1 Jak se nebezpečí odlišností vyhnout?

Vrátím-li se k věcnému úsudku, ten Steinová považuje za typický pro muže, a to právě proto, že je jim přirozené zaměřovat se spíše na věcná témata. Ale i ženy ho potřebují, neboť „ten, kdo ovládá nějakou věc do hloubky, je celému lidstvu bliž než ten, kdo nikde nemá pevnou půdu pod nohama“⁶². Proto i ženy potřebují věcnou práci – do které se klidně mohou ponořit celou svou osobou, jak je jim ve zvyku. Po tom, co projdou kvalitním vzděláním, by měly mít zaměstnání, které je bude zcela naplňovat.

Protože je ale věcnost doménou muže, mohlo by se po těchto rádcích zdát, že žena je ženou, když se začne podobat muži. To ale není možné, odporovalo by to odlišnostem, které Steinová popsala a ze kterých vychází. Proč je tedy ta věcnost pro ženu tak důležitá? Tajemství je ukryté ve významu ženy pro společnost (národ).

Steinová se ptá a zároveň si odpovídá: „Co je největší nemocí naší doby a našeho národa? U velkého množství lidí je to vnitřní rozervanost, úplný nedostatek neochvějných přesvědčení a pevných zásad, dále bezuzdné tužby a z nespokojenosti s takovou existencí vyplývající snaha nalézt otupění ve stále rafinovanějších požitcích.“⁶³ Za lék na tuto nemoc považuje celistvé lidi.⁶⁴ A není právě žena tím, co má touhu po celistvosti přirozeně v sobě?

Žena dokáže povoláním matky, manželky, učitelky či třeba lékařky napomáhat utvářet celistvé lidi a z nich pak následně utvářet jednotu.⁶⁵ Úkolům ženy souvisejícím s jednotlivými povoláními a oblastmi života budu popisovat v následujících kapitolách – z nich pak doufám bude lépe zřejmé, proč právě žena dělá svět takovým, jakým by měl přirozeně být.

Ted' jenom nastíním, že Steinová toto ženino působení nazývá „mateřskostí“⁶⁶ – a tím, že má zaměstnání, které ji naplňuje, je pro ni cestou, jak se vyhnout „sejití z cesty ženství“, neboť při věcné práci může plně uspokojit svou touhu být celistvým člověkem a pomáhat jiným stát se jím taky.

⁶² Tamtéž, s. 4.

⁶³ Tamtéž, s. 6.

⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

⁶⁵ Tamtéž, s. 7-8.

⁶⁶ Tamtéž, s. 10.

9.2 Povolání mužů a žen

Hned na začátku je vhodné zmínit, že povolání v tomto kontextu neznamená zaměstnání, výkon činnosti za peníze. Steinová vychází ze spojení „být povolán“ – „Muselo tu být volání: od někoho, k někomu kvůli něčemu, a to slyšitelným způsobem.“⁶⁷ Pro Steinovou není velkým problémem otázka, kdo volá, protože životní cesta člověka je v rukou božích. Tedy volajícím nemůže být nikdo jiný než samotný Bůh, který povolává cestou nadání a vzdělání. Jestliže má dítě matematické nadání, v pěti letech počítá se zbytkem a ve škole vyhrává matematické soutěže, zřejmě bůh chce, aby se věnovalo matematice. Prostřednictvím nadání ho k tomu povolává.

Problematickou se ale stává otázka týkající se lidské přirozenosti, ženství a mužství a jejich povolání. Steinová přiznává, že tato otázka je už dlouhou dobu sporná. Pouští se tedy do myšlenky, že jestliže má být povolání muže a ženy obecně vepsáno do jejich přirozenosti (jako je matematické nadání vepsáno do přirozenosti dítěte v předchozím odstavci), pak musíme vycházet z toho, kde přirozenost začíná – u stvoření světa.⁶⁸

9.2.1 Rozdílná povolání před pádem

Když Bůh stvořil Adama a vsadil ho do ráje, nenašla se žádná pomocnice⁶⁹, která by mu odpovídala a která by mu pomohla podmanit si zemi. Podmanění si země byl jeden ze tří úkolů, které první lidé od Boha dostali, patřilo k němu ještě být obrazem Božím a zplodit potomstvo.⁷⁰

Proto Bůh Adama nechal usnout, z jeho žebra stvořil ženu a přivedl ji k němu. Lidi tak byli stvořeni k obrazu Božímu. „Jako vychází z Otce Syn a ze Syna a Otce Duch, tak vyšla žena z muže a z nich obou potomstvo.“⁷¹

Že byl Adam stvořen jako první, naznačuje určité nadřazení – o jeho vládě nad ženou ale není řeč, naopak mají být jedním tělem. Vztah muže a ženy před prvotním hříchem (před

⁶⁷ Tamtéž, s. 49.

⁶⁸ Tamtéž, s. 49.

⁶⁹ Hebrejský výraz „ezer kenegdo“ nelze doslova přeložit, znamená „pomoc jako vůči němu“ – proto Steinová používá slovo pomocnice. (Tamtéž, s. 50.)

⁷⁰ Tamtéž, s. 50.

⁷¹ Tamtéž, s. 50.

pádem) tedy můžeme vnímat jako povolání podílet se na harmonickém, niterném, láskyplném vztahu, který nebyl ani poznamenán žádnými pudy (Steinová to vyvozuje ze slov „byli nazí, a nestyděli se“).⁷²

Pak se ale Eva nechala zlákat hadem, ochutnala ze stromu poznání a dala ochutnat i Adamovi...

9.2.2 Rozdílná povolání po pádu

Trestem Adamovi byl tvrdý boj o přežití mezi trním a bodláčím, zatímco Eva byla potrestána porodními bolestmi a tím, že se musí podřizovat muži. Navíc se oba před sebou začali stydět, bylo tedy nutné je obléknout a skrýt je před žádostí.

Steinová uvažuje nad tím, co vlastně had prvnímu páru přinesl. Poznání dobra a zla? Nemůžeme ale předpokládat, že před pádem dobro neznali – byli stvořeni k obrazu Božímu, Boha znali dokonaleji, a tedy v porovnání se stavem po pádu znali dokonaleji i nejvyšší dobro. To, před čím měli být uchráněni, bylo veškeré zlo. To ale Steinové nestačí, je přesvědčena, že to, co poznali, bylo něco obsahově určitého, konkrétního. A byl to nový vztah, jiný druh spojení, který odporoval původnímu řádu světa.⁷³

To, že bylo jablko nabídnuto jako první ženě, podle Steinové svědčí o tom, že právě pro ženu je od přirozenosti důležitější to, co ochutnání ze stromu poznání přineslo – plození dětí a jejich výchova. Poukazuje na to i rozdílnost trestů pro muže a ženu.⁷⁴

Po pádu přišla na řadu otázka vykoupení. Když Eva prohlásí, že Bůh jí dal syna, spatříme nový pár stojící na počátku nového království Božího. Už to ale není pár muž a žena, je to pár matka a syn, přičemž syn není potomkem muže, ale Boha. V tomto momentě se nám proměňuje povolání muže a ženy: významem ženy je to, že porodila syna, a tím pomohla založit nové Boží království. Významem muže je pak to, že vykoupení přišlo skrze syna (potomka mužského pohlaví) – čímž je v posledu opět určeno přednostní postavení muže.⁷⁵

Povoláním muže po pádu je nejen podmanit si zemi a být jejím pánem, ale i být hlavou organismu, kterému se říká rodina. V rámci tohoto organismu má mimo jiné „pečovat o

⁷² Tamtéž, s. 50-51.

⁷³ Tamtéž, s. 51-52.

⁷⁴ Tamtéž, s. 52.

⁷⁵ Tamtéž, s. 52-53.

dům, ženu a děti a ctít ženu jako matku svých dětí“⁷⁶, dbát na modlitbu a dodržovat příkázání. Při tom všem mu má být k pomoci žena. Ženě ale není dána taková průraznost, proto ji má zastávat muž. Naopak muži není dán takový smysl pro celistvost a harmonii, proto potřebuje pomoc ženy.⁷⁷

Povoláním ženy je, aby „se pokorně podřizovaly vládě muže, pečlivě střežily svou čistotu, přísně krotily smysly, když si je žádal muž, toužily po potomstvu, aby v něm spatřily spásu, a věrně se snažily vychovávat své potomky v bázni Boží.“⁷⁸

Jen v tomto doplňujícím se vztahu mohou být oba tím, čím jsou od přirozenosti. Žena nemůže být ženou bez muže a muž nemůže být mužem bez ženy. Oba si navzájem pomáhají být tím, čím být mají.

9.2.3 Povolání k zaměstnání

Původní řád světa podle Steinové předpokládal „společné dílo muže a ženy ve všech oblastech, byť s poněkud odlišnými rolemi.“ Z toho sama vyvozuje, že není nic špatného na tom, když se žena věnuje profesní činnosti mimo domov. Vykonávání této činnosti má ovšem nějakou mez a touto mezí je moment, kdy je profesní činností ohrožen domácí život (především pak výchova dětí).⁷⁹

Individuální rozdíly v rámci jednoho pohlaví často některou ženu přibližují spíše mužskému typu a některého muže přibližují spíše ženskému typu. Na základě toho je pak nutné říct, že nelze dělit profese na čistě ženské a čistě mužské. Žena může výborně vykonávat „mužské povolání“ a muž naopak „ženské“. Je potřeba na děti „působit přirozenou výchovou, vzděláním a poradenstvím ve volbě povolání tak, aby si každý mohl přirozeně zvolit vhodné povolání...“⁸⁰. Vlivem toho se časem samo vytříbí, která povolání jsou spíše ženská a která spíše mužská.

Spíše ženská povolání budou taková, kde je potřeba intuice, empatie a přizpůsobování se a kde je potřeba ve vztahu k celistvému člověku vychovávat, vzdělávat, pečovat a pomáhat.

⁷⁶ Tamtéž, s. 60.

⁷⁷ Tamtéž, s. 60-62.

⁷⁸ Tamtéž, s. 60.

⁷⁹ Tamtéž, s. 62-63.

⁸⁰ Tamtéž, s. 64.

Jde tedy o oblasti spojené s výchovou a péčí, o sociální oblast, vědu (kde je objektem člověk) či umění (kde jde o vystihnutí člověka), ale i o oblast obchodu či státní a obecní správy (neboť tam je primární kontakt s jinými lidmi).

Spíše mužská budou povolání, u kterých záleží na tělesné síle – jde tedy o oblast průmyslu, zemědělství a řemesel a o oblast exaktních věd, jako je například matematika, fyzika, mechanika apod.⁸¹

9.2.4 Kněžská činnost jako čistě mužské povolání

Ačkoli Steinová prohlásila, že není čistě ženské a čistě mužské povolání, nakonec o jednom přeci jenom promluvila. Je jím povolání kněžské.

Zatímco k řeholnímu řádu byly vždy volány ženy i muži, ke kněžské činnosti Bůh povolával pouze muže. Souviset to může s tím, že Kristus přišel na svět jako Boží syn – nabízí se tedy, že jako své zástupce v úřadu na zemi chce mít bůh pouze muže. Ale protože byl s ženou, jeho matkou, spojen tak těsně jako s žádným jiným člověkem na světě a dal jí v církvi takové postavení jako nikomu jinému, povolal ženy jako zvěstovatelky své vůle.

Čím se v duchovní otázce postavení muže a ženy neliší, je následování Krista. K tomu jsou povoláni muži i ženy bez rozdílu, týká se to každého křesťana.⁸²

10 Vzdělávání žen

Už jednou jsem zmínila, že by žena měla projít (stejně jako muž) kvalitním vzděláním. Vzdělání Steinová nechápe jako samotné vědění, ale jako formu, kterou lidská osobnost přijímá za působení nejrůznějších formujících sil. Tyto síly formují jednak vlohy, které si člověk přinese s sebou na svět, a jednak „stavební látky“, které jsou přijímány zvenku.

Formující silou rozumí například „to zvnitřku tvarující“, podle Aristotela entelechii – ta ale samozřejmě není jediná, která člověka tvaruje. V podstatě hned po narození se k ní přidává další formující síla, a to taková, která působí jak zvenku, tak zevnitř. Je jí konfrontace dítěte s podněty v okolí – barvy, tóny, zvuky, tvary... Tuto sílu mají částečně v rukou lidé,

⁸¹ Tamtéž, s. 64.

⁸² Tamtéž, s. 65-66.

které má dítě ve svém okolí (jako své lidské vzory). To na nich záleží, jakou potravu – tělesnou i duševní – dítěti budou podávat.⁸³

Zde bych chtěla poukázat na význam tělesné potravy. Steinová říká, že při rozvoji člověka záleží, zda budeme dítěti podávat „potřebné stavební látky, nebo nestravitelné pokrmy, zdravou výživu, nebo jed.“⁸⁴ Vzdělání člověka začíná jeho narozením, a ač se může z děl Steinové zdát, že přiměřené množství kvalitních podnětů považuje pro vývoj dítěte za zásadní, je si vědoma i toho, že ruku v ruce s podněty musí jít i péče o tělo, tedy třeba stravování. A ačkoli Steinová toto téma záměrně přenechává povolanějším a soustředí se na formování duše, je třeba upozornit na to, že si vlivu kvality stravování byla velmi dobře vědoma.

10.1 K čemu má být žena vzdělávána?

Dospělí lidé už se formují sami.⁸⁵ A sami se i musí vzdělávat. Malé děti jsou však odkázány na své okolí a potřebují vést. K čemu je však potřeba vést malé holčičky, aby se z nich staly ženy, plně si vědomé svého ženství?

Při každé výchově (která na člověka působí zvenčí) se musí počítat s přirozeností. A protože je přirozenost individuální, pak je zapotřebí bavit se o individuální výchově. Takový přístup je velmi důležitý – Steinová několikrát zdůraznila, že některé ženy jsou spíše blíže mužskému typu člověka a naopak někteří muži jsou blíže ženskému typu. Neexistuje dělení lidí na „čistě muže“ a „čistě ženy“, ale je zapotřebí brát v potaz to, co je jim dáno od přirozenosti.⁸⁶

Když se na to podíváme z obecného pohledu, ženě bylo přirozeně dáno být manželkou a matkou. V její přirozenosti je stát se s druhým tělem jedním a nechat v sobě vyrůst nový lidský život. Přitom má být „podřízena“ muži, ale zároveň mu být oporou. Úkol je to nelehký a žena se toho musí nemálo naučit. K čemu má být tedy vychovávána a vzdělávána? Jaká má být její duše?

⁸³ Tamtéž, s. 27-28.

⁸⁴ Tamtéž, s. 28.

⁸⁵ Tamtéž, s. 28.

⁸⁶ Tamtéž, s. 29.

10.1.1 Šíře duše

Ženina duše by měla být dostatečně široká na to, aby dokázala pojmout vše lidské. Nic lidského jí nemá být cizí.

Ženě je přirozené zajímat se o druhé lidi a o vztahy s nimi, je založena spíše emocionálně. Když se však tomuto pudu nechá volný průběh, probíhá to spíše nevhodným způsobem. Zpočátku se může projevovat jako neškodná zvědavost, ale také může přerůst až do čisté touhy vloupat se do soukromí druhých. To však nedá nic ani ženě, ani jejímu okolí.

Šíře duše má spočívat v touze poznat druhé lidi, zajímat se o vztahy s nimi a hlavně přinést z toho něco do života svého i svých blízkých. Vydat se hledat poklad určený jednomu i všem zároveň.⁸⁷

10.1.2 Tichost duše

Duše ženy má být tichá, „protože život, jež má střežit, je plachý a mluví jen šeptem.“⁸⁸ Pokud by žena sama byla hlasitá, jen těžko by si povšimla toho, co k ní promlouvá sotva slyšitelně.

Ženské duše jsou neustále v pohybu a pohyb podle Steinové evokuje hluk. Žena však nemůže být hlučná, musí mít možnost naučit se být tichou a klidnou. Naučit se to může však pouze za předpokladu, že budou splněny dvě podmínky...⁸⁹

10.1.3 Vnitřní celistvost a vyprázdňenost duše od sebe samé

Ztišit se může duše pouze v případě, kdy je od sebe samé vyprázdňena a je vnitřně celistvá. Když je duše vyprázdňena od sebe samé, má v sobě dostatek prostoru pro cizí život, přičemž ji vnitřní celistvost chrání před zásahy zvenčí.

Tichá, vnitřně celistvá a vyprázdňená od sebe samé není od přirozenosti ani duše ženy, ani duše muže. Oba se tomu musejí naučit. Přesto má žena k celistvosti i tichosti blíže než muž – v ženě žije přirozená touha dát zcela sebe samu, a to je jí přístupné v modlitbě.

Člověk byl stvořen bohem a dávání se někomu jinému je hříchem. Jediný, komu se žena může plně dát, je Bůh. Ten jediný ji může zcela pochopit a jen jemu může zcela patřit.

⁸⁷ Tamtéž, s. 30.

⁸⁸ Tamtéž, s. 30.

⁸⁹ Tamtéž, s. 30.

Když tato žena pochopí a nechá se naplnit boží láskou, může pak poskytnout své služby těm, u kterých to po ní Bůh žádá – především u svého muže, kterému má být pomocnicí.⁹⁰

10.1.4 Hřejivost duše

Hřejivá je ženská duše od přirozenosti, ale teplo je v ní rozmístěno nerovnoměrně. Někde hřeje příliš, jinde plamínek tepla sotva plápolá. Rovnoměrně se teplo v jejím těle rozprostře až ve chvíli, kdy bude naplněna teplem nebeským (Boží láskou). A to získá zase jen při důvěrných rozhovorech s bohem, při modlitbě. Když do ní „nebeský oheň“ vstoupí a spálí vše, co ženina duše nepotřebuje, zůstane v ní jako tichý plamínek projasňující a prohřívající nejen ji, ale i její okolí.⁹¹

Tuto hřejivost lze chápat jako to, co s sebou přinese žena, o které druzí řeknou: „Když vešla do místnosti a začala mluvit, vnesla sem teplo a klid, který všem vykouzlil úsměv ve tváři.“

10.2 Jak má být žena vzdělávána?

„Aby mohla (žena) růst, musí do sebe něco přijímat. A viděli jsme, že jen to, co přijímá vnitřně, přechází do jejího vlastního bytí, ... to, co žena přijímá pouze smysly a intelektem, zůstává vnějším vlastnictvím.“⁹² Steinová tvrdí, že ženská duše má přirozenou silnou touhu po všem, co živí její duši. Materiál, který duši živí, musí být ale nějaký způsobem zpracován – a zpracovat si ho musí právě člověk sám, čímž přispívá k formování duše.

Objevuje se nám tady pojem intelektu. Ačkoli je ženě „abstraktní rozumování“ spíše vzdálenější, neznamená to, že by neměla přemýšlet, mít vlastní názory, usuzovat a vyvozovat nebo být dokonce nesamostatná. Úsudek si však nesmí vytvářet na úkor emocionality, která je jí bližší.

Při úvahách o intelektu musíme počítat i s intelektem praktickým, nejen teoretickým. Praktický intelekt je potřeba cvičit, a to tím, že ho vystavíme konkrétním úkolům, nikoli teoretickým problémům. Žena přitom bude cvičit i svou vůli, volbu a rozhodování.⁹³

⁹⁰ Tamtéž, s. 30 – 31.

⁹¹ Tamtéž, s. 31.

⁹² Tamtéž, s. 32.

⁹³ Tamtéž, s. 32-33.

Dívky by se v průběhu vzdělávání měly naučit základům hospodaření a domácnosti, péči o dítě a vědomostem o mládeži a řešení politických a sociálních úkolů. A to vše by mělo být v duchu důkladného náboženského vzdělání.⁹⁴

10.3 Význam náboženství ve vzdělání

Vzdělání ženy se samozřejmě liší od vzdělání muže. Přesto všichni lidé bez rozdílu mají stejný vzdělávací cíl: „Být dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec.“⁹⁵ Proto náboženství hraje obrovskou roli nejen ve výchově a vzdělání, ale i v celém životě.

Zmínila jsem, že by se ženy ve školách měly učit i péči o dítě. V této problematice Steinová ještě více poukazuje na význam náboženství. „Mateřství Mariino je pravzor veškerého mateřství, tak jako ona, měla by každá lidská matka být matkou s celou duší, aby byla schopna celé bohatství své duše přenést do duše svého dítěte.“⁹⁶ Vztah se svým dítětem je pro ženu vztahem hlavním – a to právě po vzoru Marie: jejím významem bylo, že skrze své tělo na svět přivedla Spasitele.

Náboženství tedy Steinová považuje za nejdůležitější součást vzdělání. Hlavním úkolem dívek je naučit se poznávat svět a lidi, rozumět jim a umět s nimi jednat. Péči o druhé se však mohou naučit pouze na základě správného vztahu s Bohem.⁹⁷

11 Obraz ženy v meziválečném Německu

V jedné ze svých přednášek Steinová nastínila, jak si aktuálně (v roce 1932) stojí ženy ve společnosti. Všimla si několika oblastí života, z nichž jako první uvedla tu ženě nejpřirozenější – manželství a mateřství.

Nebyla první, kdo si všiml velkého nárůstu bezdětných, rozvedených nebo na přátelství založených manželství, a to zejména mezi mladšími páry. Na druhou stranu mezi stejně

⁹⁴ Tamtéž, s. 35.

⁹⁵ Tamtéž, s. 36.

⁹⁶ STEIN, Edith. *Myšlenky a dopisy*. Praha: Zvon, 1991, s. 12.

⁹⁷ STEIN, Edith a NEYER, Maria Amata, ed. *Žena: otázky a reflexe*. Praha: Nadační fond Edity Steinové, 2016, s. 33.

starými lidmi začalo přibývat i párů, které po manželství a domácím životě touží. Jako kdyby se v generaci 20-30letých rozevíraly pomyslné nůžky. Steinová to připisuje změnám v postoji k povolání žen a čím dál významnější roli erotiky a sexuality.⁹⁸

Co se týká pohledu žen na svět, ale i pohledu společnosti na ženy, zmiňuje Steinová jako obrovský milník první světovou válku. Řada žen byla donucena pracovat a nestarat se pouze o domácnost, aby zajistila rodinu. Zda šlo o skutečné povolání ve smyslu poslání, nebo zda šlo o práci „z nutnosti“, to se bude těžko posuzovat, neboť nevíme, jaký vztah dané ženy ke své práci zaujímaly... Naopak společnost si pak všimla jejich měnícího se postavení, jejich nové role. To vše vyústilo v roce 1919 do nové Říšské ústavy, která přestala ženy stavět na úroveň nesvéprávných osob (jako děti a duševně méněcenné lidi) a učinila z žen rovnoprávné občany – tedy dala jim aktivní volební právo.⁹⁹

Ve třicátých letech se podle Steinové stále objevovaly názory, že ženy jsou „slabé“, „něžné“ či „krásné“ pohlaví, a v důsledku tohoto despektu si nezaslouží žádné uznání. Popřípadě na druhé straně stály názory romantického rázu, díky kterým by žena měla být uchráněna před tvrdou a krutou realitou.¹⁰⁰

Obecně bychom mohli říci, že postavení ženy v meziválečném Německu nebylo špatné. Měla volební právo – mohla se tedy na „řízení státu“ podílet stejným dílem jako muž, mohla pracovat a být výdělečně činná, mohla dokonce i studovat, byť měla cestu trnitější a kratší než muž (např. získat docenturu bylo pro ženu stále téměř nemožné)...

11.1 Vzdělání ženy v kontextu doby

Dvacátá a třicátá léta minulého století nebyla lehkou dobou. Už od konce první světové války se Německo potýkalo s vysokou inflací, prošlo si měnovou reformou, hospodářským růstem a po krachu na newyorské burze i krizí. K moci se dostal Adolf Hitler a pro Německo začala nová etapa dějin.¹⁰¹

⁹⁸ Tamtéž, s. 111.

⁹⁹ Tamtéž, s. 114-118.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 116.

¹⁰¹ Dějiny Německa, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_N%C4%9Bmecka

Finanční krize a obrovská nestabilita se nepřímou podepsala i na stavu školství. „Celý náš vzdělávací systém je už po desetiletí v krizovém stavu. Volalo se a stále se volá po reformách a reformuje se, kde se dá,“¹⁰² říká Steinová na začátku jedné ze svých přednášek. Jedním dechem pak dodává, že se německé školství rozhodně nerozvíjí poklidně a z nějakého důvodu, nicméně že vše připomíná spíše jakési přípravné experimenty.

Školství obecně bylo v žalostném stavu (byť se za posledních 30 let posunulo až neskutečně vpřed) a Steinová se domnívala, že ač reformy probíhají, rozhodně neprobíhají na správných místech. V učebních plánech bylo příliš velké množství látky a systém zkoušení a hodnocení byl stále důkladněji propracován. To vedlo k příliš velkému tlaku na děti a k tomu, že neměly žádný čas na „svobodný rozvoj“.

V důsledku toho se velké množství dospívajících nedokázalo rozhodnout o svém budoucím povolání. Od malička byli „zpracováni systémem“, zahlceni učební látkou, bez prostoru z „lelkování“ a věnování se tomu, co je skutečně zajímavé. Neměli prostor rozvíjet své nadání – tedy to, čím jim Bůh říkal, k čemu jsou stvořeni. Jejich činnosti byly dokonale naplánovány tak, aby se vše stihlo. A právě proto, že tyto děti nezažily plnou svobodu při rozhodování (přestože se o to systém snažil zařazením praktických úkolů, jak jsem popsala výše), se pak nedokázaly rozhodnout v tak důležité otázce, jako je jejich budoucnost.

Odborné poradenství ohledně volby povolání Steinové v tehdejším školství velmi chybělo. I proto se jí jeví jako velmi dobrý vzor systém Marie Montessori.¹⁰³ Nejenže mají děti dostatek prostoru pro rozvoj toho, co je baví a zajímavé, ale hlavně se dokáží svobodně rozhodovat a nést důsledky.

Steinová měla obrovský cit pro to, co se děje kolem ní. Měla, řekla bych, až nepřirozený dar vhledu, díky kterému jí byla dána možnost „navnímat“ jakýkoliv nesoulad a jakékoliv příkoří, které se kde někomu dělo. Podobně, jako dopředu věděla, co se bude dít židovskému národu a následně i všem křesťanům, cítila, že tehdejší školství není v dobrém stavu. Rozhodně nechci srovnávat vyvražďování se školským systémem – pouze chci

¹⁰² STEIN, Edith a NEYER, Maria Amata, ed. *Žena: otázky a reflexe*. Praha: Nadační fond Edity Steinové, 2016, s. 27.

¹⁰³ Tamtéž, s. 35.

poukázat na to, jak byla Steinová citlivá i na to, co u jiných zůstávalo často bez povšimnutí.

Byť byla Montessori pedagogika v současnosti Steinové teprve v začátcích, viděla v ní velký potenciál. V porovnání s tím, jakým směrem se ubírá školství v dnešní době, si tedy troufám tvrdit, že (nejen) v této otázce Steinová předběhla dobu o několik desetiletí...

11.1.1 Situace na vysokých školách

Otázka školství i situace ve společnosti se dotkly i samotné Steinové. Když se v roce 1915 vrátila z pomocných prací v polní nemocnici, kam se dobrovolně přihlásila, dokončila svou disertační práci o vcit'ování (Zum Problem der Einfühlung, K problému vcítění). Husserl ji tenkrát ohodnotil jako výbornou a Steinová se snažila o habilitaci. Jenomže být ženou a ucházet se ve dvacátých letech dvacátého století o profesuru zkrátka nešlo dohromady. Husserl ji nepodpořil a zaměstnal ji u sebe jako asistentku. Steinová se pokoušela habilitovat čtyřikrát. Marně. Stala se obětí společnosti, která ženám odepírá jejich práva a dobrovolně sebe samu připravuje o filosofický talent mladé ženy.¹⁰⁴

Žen s doktoráty v Německu ke konci devatenáctého a začátkem dvacátého století pomalu přibývalo, ale přesto nebyl jejich podíl na všech doktorátech větší než 10 %.¹⁰⁵ První ženou, která v Německu habilitovala, byla roku 1918 Adele Hartmann¹⁰⁶ - byla sice jednou z prvních vlaštovek, ale jaro nepřinesla. Ještě na počátku devadesátých let se v Německu ženy na počtu habilitací podílely asi jenom třinácti procenty.¹⁰⁷

¹⁰⁴ REINARTZ, Burkhard, 2012. Sehnsucht nach Wahrheit: Edith Stein: Philosophin und Ordensfrau. *Deutschlandfunk* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.deutschlandfunk.de/sehnsucht-nach-wahrheit.886.de.html?dram:article_id=219182.

¹⁰⁵ Frauenstudium im deutschen Sprachraum, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Frauenstudium_im_deutschen_Sprachraum.

¹⁰⁶ Erste an der LMU habilitierte Frau, 2015. *LMU München* [online]. München [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.uni-muenchen.de/aktuelles/news/2015/adele_hartmann.html.

¹⁰⁷ Frauenstudium im deutschen Sprachraum, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Frauenstudium_im_deutschen_Sprachraum

Habilitace Editě Steinové nevyšla – prvenství jí však přísluší v něčem jiném. Byla prvním německým univerzitním asistentem filosofie.¹⁰⁸

11.2 Emancipace v církvi

K tomuto tématu by Edita Steinová jistě bývala měla hodně co říct, nicméně z důvodů, které jsou nám skryty, se otázkami ženské emancipace v církvi zaobírala pouze okrajově. V říjnu 1931 se na jedné ze svých přednášek vyjádřila k řeholní a kněžské činnosti – protože Ježíš přišel na zemi skrze ženu jako Boží syn, vybral si Bůh jako své zástupce v úřadu na zemi muže a jako zvěstovatelky své vůle pak učinil ženy. S tímto si Steinová vystačila, více problematiku nerozebírala a minimálně veřejně myšlenku emancipace ženy v církvi dále nerozvíjela.¹⁰⁹

Ani ne po půl roce, v březnu 1932, kdy se vyjadřovala k aktuálnímu postavení ženy ve společnosti, zmínila teologa Josepha Mausbacha, který se mimo jiné hned po první světové válce zasazoval o studium a profesní činnost žen. Řekla o něm: „... právě teologové s velkým rozhledem patřili k prvním, kteří bez předsudků přistoupili na požadavky liberálního ženského hnutí a zkoumali, na kolik jsou slučitelné se základy katolického světonázoru, a tak se stali průkopníky ženského katolického hnutí.“¹¹⁰

Steinová byla s problematikou ženského kněžství jistě dobře seznámena. Když uvádí „pro a proti“ ženského kněžství, odvolává se na dlouhou tradici a na to, že Kristus přišel jako Boží syn, nikoli dcera, a to skrze ženu.¹¹¹ Toto „božské odůvodnění“ ale staví do protikladu jednak s neustále rostoucí touhou žen účastnit se charitativní činnosti a duchovní správy¹¹², a jednak s existencí jáhenek v dobách prvotní církve¹¹³.

Navzdory tomu, že se tématu více nevěnovala, vyjádřila i svůj názor na to, jak to bude s ženami v církvi dál. Ačkoli touha žen být součástí církve stále roste, nevěřila, že tento

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ STEIN, Edith a NEYER, Maria Amata, ed. *Žena: otázky a reflexe*. Praha: Nadační fond Edity Steinové, 2016, s. 65-66.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 119.

¹¹¹ Tamtéž, s. 65.

¹¹² Tamtéž, s. 65.

¹¹³ Tamtéž, s. 119.

vývoj povede k umožnění ženského kněžství.¹¹⁴ Já osobně si troufám tvrdit, že tento svůj názor pronášela s mírnou lítostí a snad i vírou, že zmínění teologové jako průkopníci ženského hnutí dovedou situaci nějak změnit. Ona sama církvi a lásce k Bohu podřídila celý svůj život a viděla v tom skutečný smysl – domnívám se tedy, že by byla jediné ráda, kdyby bylo ženám umožněno posouvat se dál nejen ve společnosti, ale i v církvi.

12 Umění vychovávat

V této kapitole bych se ráda vrátila k povolání ženy. Víím, že jsem mu věnovala již část kapitoly 9, přesto bych ale ráda více rozvedla, co pro ženu obnáší několik z povolání, která se Steinové jeví jako téměř výhradně ženská (nebo výhradně ženská skutečně jsou, jako např. povolání matky).

Ráda bych ještě připomněla, že Steinová pojem *povolání* nesituuje primárně do světa práce, ale myslí tím boží povolání k výkonu nějaké činnosti. K tomu být matkou, manželkou, učitelkou, lékařkou... Povolání ve smyslu práce za peníze je pro ni až sekundárním, odvozeným významem.

Steinová je přesvědčena, že ženy mají díky svému smyslu pro celistvost a touze k této celistvosti vést sebe i jiné neobyčejný talent k formování člověka. Tímto formováním není nic jiného než výchova. Výchovou dětí se zabývají dvě různá povolání – povolání matky a učitelky. Tato povolání mají mnoho společného – mimo jiné se ženy dozvědí až s určitým časovým odstupem, bylo-li jejich povolání ve vztahu k danému člověku vykonáno dobře, či nikoli.

12.1 Žena jako matka

Když spatříme člověka, který kráčí svobodně, přímo a otevřeně svým životem, můžeme si být podle Steinové jisti, že dotyčný měl „slunné dětství a že sluncem tohoto dětství byla zdravá mateřská láska.“¹¹⁵

¹¹⁴ Tamtéž, s. 119.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 99.

Spojení matky a dítěte začíná už před porodem, proto je více než žádoucí, aby žena v průběhu těhotenství pečovala nejen o svou pohodu, ale i o pohodu svého dítěte. Matka je za své dítě zodpovědná a je vůči němu povinna být mu neustále k dispozici. Neznamená to být s ním neustále, ale dbát na to, aby bylo mezi nimi zachováno spojení matky a dítěte.¹¹⁶

Steinová nikde nemluví o institucionálním vzdělávání v předškolním věku – naopak zdůrazňuje důležitost kontaktu s matkou v prvních letech života a první školní den považuje za začátek nového životního úseku.¹¹⁷ V tomto kontaktu matka díky poutu, které mezi ní a dítětem existuje, dokáže přesně určit, co její dítě potřebuje, před čím ho má chránit, co mu hrozí a naopak co mu má poskytnout a v čem mu pomoci. Proto je matka v životě dítěte nenahraditelná a dítě, kterému nebyla dostatečně projeována mateřská láska, se nemůže plně rozvinout jako to, kterému projeována nebyla (nebo ne v dostatečné míře).

Matka má tiše naslouchat přirozenosti dítěte a na základě jeho potřeb mu pomáhat nerušeně se rozvíjet. Toto „nerušení“ má zajistit jak ze své strany, tak ze strany ostatních – nesmí dopustit, aby bylo dítě poškozeno tím, že vyslechne něco, co nebylo určeno jeho uším. Podle Steinové mají dospělí lidé milnou představu o úrovni vnímání dětí – děti jsou schopny vnímat řečené dříve, než se okolí domnívá. Odůvodňování typu „Ale vždyť tomu ještě nerozumí!“ považuje za škodlivé – dítě skutečně danou problematiku ještě nechápe, ale právě proto se tu objevuje riziko, že bude probírané dítětem špatně pochopeno. To ho pak může hluboce ranit či poškodit.¹¹⁸

Úkolem matky je také nastolit dítěti režim a vést ho k řádu. V tomto režimu by však měl být prostor pro obyčejné hraní si. Každá lidská přirozenost touží po činnosti, proto i pro dítě je činnost důležitá – tou nejdůležitější je ale právě hra, při které rozvíjí svou fantazii a zažívá plnou svobodu, kterou uplatňuje tím způsobem, že určuje, kam bude jeho hra směřovat. Do hry by se dítěti nemělo zasahovat, protože cítí zásah a brání se. Pokud by takové zásahy zažívalo často, téměř jistě to nabolourá důvěru mezi ním a matkou.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 99.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 103.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 99-100.

Pokud by k takovému nabourání důvěry došlo, může dítě začít lhát. Určitou míru lhaní Steinová u dětí považuje za normální, dítě zpočátku nedělá rozdíl mezi hrou a realitou, mezi fantazií a opravdovostí. Lhaní ze strachu a nedůvěry je však potřeba předcházet.¹¹⁹

12.1.1 Puberta a matčina pomoc

Do patra se nedá stavět bez základů. A i proměna dítěte v dospělého člověka silně závisí na základech, které byly vybudovány v prvních letech života dítěte. Pokud matka „navykla své dítě čistotě, pořádku, radostné poslušnosti a pravdomluvnosti, vstúpila mu do srdce lásku a důvěru k Bohu a lidem“¹²⁰, vytvořila požadovaný pevný základ, na kterém může stavět jak škola, tak samotný mladý člověk.

Právě v období puberty to začíná být samo dítě, kdo přebírá odpovědnost za svůj život. Je to pro něj nová role, nový úkol a samo sobě zpočátku nerozumí. Má pocit, že když sobě nerozumí ono samo, nemůže mu rozumět ani nikdo jiný. V tuto chvíli nastává paradoxní situace – dítě se chce osamostatňovat, ale zároveň vnitřně potřebuje péči a náklonnost matky. A přestože tuto náklonnost potřebuje, její projevy vytrvale odmítá.

Úlohou matky v této nelehké situaci je nevyžadovat důvěru, ale při vhodné příležitosti naznačit, že ví, co se děje uvnitř jejího dítěte. Jedině taková matka, bez nátlaku a vynucování, dokáže způsobit, že se jí její dítě otevře a společně dokážou objasnit řadu otázek, které se v duši mladého člověka zjevují.¹²¹

12.1.2 Vedení k náboženství

Již od narození by mělo být dítě vedeno ke vztahu k Bohu. Je úkolem matky přivést dítě k víře, vychovávat potomstvo v bázni boží.

V období puberty často nastane náboženská krize. Dospívající člověk se snaží vybudovat si vlastní názory a pohled na svět, což může v mnoha případech znamenat odvrácení se od víry. Koneckonců sama Edita to zažila – jak jsem zmiňovala na začátku práce, v patnácti letech dospěla do stádia, kdy se stala ateistkou a přestala se modlit. Pro matku, která dítě od narození vychovávala k víře, může být tento moment bolestivý. Je však potřeba, aby se obrnila trpělivostí a mlčela. Protože pokud položila v citlivých dětských letech dobrý

¹¹⁹ Tamtéž, s. 99-102.

¹²⁰ Tamtéž, s. 103.

¹²¹ Tamtéž, s. 106.

základ, mladý člověk se k víře jistě navrátí.¹²² Najde v ní odpovědi na otázky, které zůstávaly nedořešené.

12.2 Žena jako učitelka

Steinová si uvědomovala, že povolání učitelky bylo vždy pokládáno za vpravdě ženské, byť pozice učitelů často zaujímali i muži. Lidi měla a podle ní stále má vychovávat žena. Navíc podle Steinové v tehdejší době rodiny selhávaly víc než kdy jindy – ať už na úrovni manželského svazku nebo ve výchově dětí. V důsledku toho byla budoucnost nejen mnoha dětí, ale nakonec celého národa v rukou učitelek a vychovatelek. Samozřejmě, že v mnohých případech škola nemůže napravit to, čím se na dětech provinila rodina. Ale musí se o to pokoušet ze všech sil. S tím jde ruku v ruce Steinové námitka proti přílišnému zahlcování dětí učivem. Jestliže má škola i vychovávat, musí vzdělání slevit v množství předávaných informací (což nutně neznamená pokles kvality vzdělání, mnohdy naopak).¹²³

Učitelky a vychovatelky by měly být především pevné a měly by si stát za svým názorem. Tyto názory a to, co žákům jakožto učitelky předávají, by mělo být řádně teoreticky podloženo. Jednak proto, že jsou děti zvědavé a přirozeně se zajímají o širší souvislosti, a jednak také proto, že se učitelky ve školním prostředí téměř jistě setkají s výpady a námitkami. V souvislosti s tím Steinová považuje za nejdůležitější pro povolání učitelky co nejdůkladnější dogmatické a asketické vzdělání.¹²⁴

Zde opět vidíme, jak důležitou roli hrálo pro Editu Steinovou náboženství. Pro ni to nebyla jedna z cest – pro ni to byl základ všeho. Základ, ze kterého pramení veškerý život a ze kterého se dá donekonečna čerpat. A čerpat by z něj měly i učitelky, protože „hotové argumenty“ často nemají takovou sílu. „Avšak ten, jehož duše je zformována pravdami víry – a tomu říkám asketické vzdělání -, nalezne vždy ta správná slova právě pro *toho* člověka a *tento* okamžik.“¹²⁵

Toto asketické vzdělání, k němuž by učitelka měla vést i své žáky, vyžaduje ale hodně času a úsilí. Steinová se obává, že právě proto je povolání učitelky vhodné zejména pro

¹²² Tamtéž, s. 107.

¹²³ Tamtéž, s. 7.

¹²⁴ Tamtéž, s. 8.

¹²⁵ Tamtéž, s. 8.

ženy, které nemají své vlastní děti ani manžela. Pokud má být žena matkou a manželkou, nemůže vykonávat povolání učitelky na sto procent. Buď bude trpět rodina, nebo žáci. Připouští samozřejmě výjimky a rozhodnutí nechává na samotných ženách, ale upozorňuje, že pokud má učitelka vést žáky k asketickému vzdělání, měla by být plně oddána bohu. A to žena „zaměstnaná“ manželem, výchovou potomků, domácností a vzděláváním žáků zvládne jen těžko.¹²⁶

Malým úskalím, k jehož zdolání je, jak sama Steinová přiznává, potřeba nadpozemských sil, je laskavost. Mezi učitelkou a dětmi není od počátku takové pouto, jako je přirozeně mezi matkou a dítětem. Láska a důvěra jsou ale jedním z klíčů k úspěšné výchově, a ty mohou být uplatňovány pouze na základě laskavého založení učitelky. Ono úskalí spočívá v tom, že tato laskavost musí být uplatňována vůči všem dětem. I vůči těm, kteří jsou učitelce nepříjemní, a co víc – zejména vůči těm, neboť právě ti, kteří si lásku „nejméně zaslouží“, ji potřebují nejvíce.¹²⁷

Jako učitelka by žena měla brát ohled jak na obecně lidskou přirozenost, tak na individualitu. A to neplatí pouze ve vztahu k dětem, ale i ve vztahu k sobě samotné. Jedině tehdy, když žena umí dobře hospodařit se svým talentem a když je celistvým člověkem, dokáže vést ostatní tak, aby toho dosáhli také.¹²⁸

13 Problémy novějšího vzdělávání dívek

Nyní, když jsem nastínila teorii vzdělávání a výchovy žen a popsala jsem, jak vypadalo postavení ženy v meziválečném Německu, bych se ráda zaměřila na problémy, které Steinová spatřovala v tehdejší vzdělávání dívek. Velká část přednášky na toto téma se bohužel nedochovala – chybí nám podstatná část jejího vyjádření k základnímu vzdělávání dívek (tedy přímo k dívčím základním školám). Co se týká dalšího vzdělávání, musíme číst mezi řádky a čerpat z přednášek, které se primárně týkaly jiných témat. Že o této

¹²⁶ Tamtéž, s. 45.

¹²⁷ Tamtéž, s. 8.

¹²⁸ Tamtéž, s. 42.

problematicke Steinová hovořila, víme s naprostou jistotou. Mezi jejími rukopisy se našly poznámky s osnovou přednášky – kompletní poklady už však nalezeny nebyly.¹²⁹

Při vzdělávání ženy je potřeba brát ohled na tři oblasti: rozvoj jejího lidství, jejího ženství a její individuality.¹³⁰ Všechny tyto oblasti by měly být rozvíjeny primárně v rodině, protože to, co dítě získá doma v rodině, nejde ničím nahradit. Jestliže je žena povolána být matkou a manželkou, neexistuje pro ni nic lepšího, než vyrůstat a rozvíjet se co nejdále po boku své matky, která ztělesňuje pravé ženství.¹³¹ Právě v těchto případech Steinová spatřuje jako minimálně diskutabilní, zda takto povolané dívky posílat do školy, nebo je nechat vyrůstat v domácnosti.¹³² Jako první problém bychom tedy mohli označit povinnou školní docházku versus povolání být (dobrou) matkou a manželkou.

Připouští však, že i takové ženy do budoucna potřebují umět psát a počítat, a není si jista, zda v otázkách vzdělávání rodina skutečně obstojí. V rámci ústavní výchovy na děti působí lidé, kteří si výchovu a vzdělávání druhých zvolili coby svůj životní úkol a jsou v této oblasti teoreticky i prakticky vzděláni. Pokud dívky do škol chodit budou, pak je nutné, aby na ně rodina a škola působily společně, ne vedle sebe či odděleně – důležitá je jejich spolupráce.¹³³

V této spolupráci Steinová spatřovala další problém (resp. dva). Vzdělávání spadá pod stát. Stát vytváří systém vzdělávání, do kterého rodiny děti v určitém věku „vstrčí“ a nechají je vzdělávat v domnění, že dělají pro dítě to nejlepší. Ačkoli je ale školství státní záležitostí (a tedy by stát měl dbát na určitou jednotnost), instituce se od sebe liší, jako se od sebe liší jednotliví lidé. Matky se podle Steinové nedostatečně zajímají o to, na jakých hodnotách staví to které zařízení, v němž bude jejich dítě vzděláváno.¹³⁴ Souvisí to s tím, co jsem již psala – rodina a škola by měly spolupracovat a působit společně. Jak se toho má ale docílit, když je snaha ze strany rodiny (zejména matek) malá? Pokud budou dívce v rodině vštěpovány nějaké hodnoty a ve škole jiné, v její citlivé a citově založené duši to způsobí

¹²⁹ Tamtéž, s. 169 a 179.

¹³⁰ Tamtéž, s. 147.

¹³¹ Tamtéž, s. 169-170.

¹³² Tamtéž, s. 172.

¹³³ Tamtéž, s. 171.

¹³⁴ Tamtéž, s. 104.

zmatek. Její cesta k celistvosti bude narušena a zkomplikována. Podle Steinové je tedy nejvyšší čas, aby se matky začaly více zajímat o to, k čemu jsou její děti dále vedeny.

Ruku v ruce s tím jde otázka, komu své děti svěřují. Pokud je dívka povolána k tomu být matkou a manželkou, je vsutku zvláštní, že je již v mladém věku svěřena do rukou mužů. Když už je posílána do školy a nečerpá zkušenosti z života v domácnosti, pak by měla být alespoň vychovávána a vzdělávána spíše ženou. V současnosti Steinové už bylo zastoupení žen v pozicích učitelek a vychovatelek relativně velké, ovšem ještě koncem 19. století byly tyto funkce obsazeny spíše muži.¹³⁵ Neznamená to však, že by dívka neměla přijít do styku s muži – i jejich působení je důležité, stejně tak jako je v rodině důležitá role otce.

Povolání matky a manželky není pro každou ženu... Jiným úkolem, ke kterému může být povolána, je panenský život zasvěcený Bohu (a to nejen v klášteře). Pro tyto ženy jsou nejvhodnější klášterní školy, ovšem právě zde narážíme na problém: dívky jsou do těchto škol a internátů posílány čím dál tím méně. Pokud se však v dívce probudí porozumění pro ideál panenství, je potřeba ji v tom podpořit a nenechávat ji vzdělávat v „proudu mateřství a manželství“. Jedině tak může jít po té pro sebe správné cestě.¹³⁶

Nikdo však předem neví, k čemu je která dívka povolána. Proto je potřeba vychovávat ji od počátku tak, aby byla schopna obojího. Koneckonců každá žena v sobě potřebuje oba dva ideály – ideál mateřství (maternitas) i panenství (virginitas). Pomocí ideálu virginitas může plnit služebnou lásku i jako matka a manželka. Na druhou stranu je služebná láska podstatou ideálu maternitas, takže i žena, která zasvětil svůj život panenství a Kristu, si v sobě musí uchovat duchovní mateřství.¹³⁷ Tato výchova k obojímu (společně s osvojením si čtení a počtů) je jedinou zmínkou o základním vzdělávání dívek. Zbytek se zřejmě nachází v nenalezených rukopisech.

S jistotou můžeme říci, že Steinová podporovala dívčí školy, ať už měly ženy vychovávat jakýmkoli směrem. Jistě v nich měl být zastoupen prvek mateřství i otcovství (tedy vychovatelé a učitelé měli být muži i ženy) a školy by měly být spíše rodinného typu.

¹³⁵ Tamtéž, s. 122.

¹³⁶ Tamtéž, s. 173.

¹³⁷ Tamtéž, s. 155.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusila přiblížit pohled na výchovu a vzdělávání ženy v pojetí německé filosofky Edity Steinové. Na začátku jsem popsala její život a mimo jiné i její konverzi ke katolicismu, který se pro ni stal v pojetí výchovy stěžejní.

Vysvětlila jsem, jak Steinová pojímá člověka jako takového. Vidí ho jako jednotu čtyř „rovin“ života – materie (jako těla), živé bytosti (jako žijícího organismu), duševní bytosti (na základě čehož jsme schopni vědomě jednat) a duchovní osoby. Bytí duchovní osobou je pak to, co nás odlišuje od zvířat, jsme schopni se rozumově vztahovat ke světu, žít ve společnosti a pátrat po tom, co nás přesahuje.

Edita Steinová je také přesvědčena, že je člověk jakožto dílo Boží stvořen jako species muž a species žena. Na základě toho mezi mužem a ženou existují podstatné rozdíly, které se týkají nejen fyzického těla a jeho fungování, ale i vztahu ke světu, k citům, práci, celistvosti... Muž je zaměřen spíše věcně, žena pak dbá spíše na celistvost.

V návaznosti na stvoření člověka Bohem Steinová vyvozuje přirozenost pro obě pohlaví. Nestaví muže nad ženu, tyto dva „species“ si nejsou nijak nadřazeni, ani podřazeni, ale ani rovni. Žena je muži „podřizena“ v momentě, kdy jde o řízení rodiny – muž má být hlavou „živého organismu“, jak Steinová nazývá rodinu, a žena mu má být pomocnicí. Naopak ve výchově potomků a péči o domácnost má mít hlavní slovo žena – a zde je jí muž pomocníkem. Muž a žena se mají tedy doplňovat v tom, co jim chybí, aby mohli dokonale rozvinout přirozenost „svého povolání“ být mužem, či ženou.

Na základě toho určuje „spíše ženská“ a „spíše mužská“ povolání, přičemž povoláním rozumí skutečné boží povolání k výkonu činnosti prostřednictvím talentů a nadání. K tomuto povolání by měla být žena vedena jednak rodinou a jednak školou.

Pokusila jsem se popsat, jak a k čemu by teoreticky měla být žena vzdělávána a vychovávána. K tomu, jak by tato výchova měla vypadat v praxi, se bohužel nedochovaly rukopisy Steinové. Víme jistě, že se k problematice vyjádřila, neboť byly nalezeny osnovy k jejím přednáškám na toto téma, ovšem rukopisy se nalézt nepodařilo. Jisté však je, že Steinová velmi prosazovala dívčí školy, ve kterých by se mělo pečovat o vztah k Bohu a podporovat ženskou přirozenost, ale zároveň rozvíjet individualitu každé dívky.

V průběhu psaní práce mě napadlo, jak moc byla Steinová ovlivněna ve své filosofii tím, co sama zažila a jaká sama byla. Ve dvou letech jí zemřel otec, sama tedy poznala spíše roli matky, byť povinnosti po otci přebrali její bratři. Byla Židovkou, později konvertovala ke katolicismu a středem její pozornosti se stala modlitba a vztah s Bohem. Ačkoli sama neměla děti, ke svým neteřím a synovcům se chovala jako jejich matka. Mateřkost z ní byla cítit i jako z učitelky v dívčích školách. Svědectví jsou o tom podána v publikaci Karmelitánského nakladatelství *Vzpomínky na Editu Steinovou*. Bojovala za prosazení volebního práva pro ženy, dokonce neváhala a v roce 1933 napsala papeži dopis, ve kterém ho informovala o stavu německé společnosti.

Jednoznačnou odpověď na tuto otázku nemám – stojí však za zamyšlení, zda byl její pohled na ženství natolik ovlivněn její přirozeností, či se ona sama skutečně přiblížila onomu „ideálu“...

Zdroje

Primární literatura

1. STEIN, Edith a NEYER, Maria Amata, ed. *Žena: otázky a reflexe*. 1. vydání. Praha: Nadační fond Edity Steinové, 2016. 223 s. ISBN 978-80-905351-1-4.
2. STEIN, Edith, 2005. *Was ist der Mensch?: Eine theologische Anthropologie* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>. 154 s.
3. STEIN, Edith, 2008. *Der Aufbau der menschlichen Person* [online]. Freiburg: Herder [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.karmelitinnen-koeln.de/edith-stein-archiv-kk/gesamtausgabe>, 133 s.
4. STEIN, Edith. *Edita Steinová: myšlenky a meditace*. 1. vydání. Svitavy: Trinitas, 2000. 118 s. ISBN 80-86036-43-X.
5. STEIN, Edith. *Myšlenky a dopisy*. Praha: Zvon, 1991, 22 s. ISBN 80-7113-034-6.

Sekundární literatura

6. MOSLEYOVÁ, Joanne. *Edita Steinová jako žena modlitby*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. 175 s. ISBN 978-80-7195-472-9.
7. HERBSTRITH, Waltraud. *Edith Steins Unterstützer – Bekannte und unbekante Helfer während der NS-Diktatur*. 1. vydání. Münster: LIT, 2010. 192 s. ISBN 978-3-643-10739-8.
8. Klášter karmelitánek v Kolíně nad Rýnem. *Vzpomínky na Editu Steinovou*. 2. vydání. Překlad Vojtěška Mazálková. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. 131 s. ISBN 80-85527-05-7.

Elektronické zdroje

9. Chronologie života sv. Terezie Benedikta od Kříže (1891 – 1942), *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/chronologie-zivota/>.
10. NĚMEC, Václav a Martin KOHOUT, *Nástup nacismu v Německu, příprava Německa na válku*. Dějepis.com [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-valku/>.
11. Křišťálová noc, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99i%C5%A1%C5%A5%C3%A1lov%C3%A1_noc.

12. NOVÁKOVÁ, B., T. ULRYCHOVÁ, D. DZIUBA a J. BURÝŠEK, 2020. Mezinárodní den památky obětí holokaustu – vše, co byste měli vědět o šoa. Seznam Zprávy [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/mezinarodni-den-pamatky-obeti-holokaustu-vse-co-byste-meli-vedet-o-soa-87234>.
13. Dopis papeži Piu XI., *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/dopis-papezi-piu-xi/>.
14. Terezie Benedikta od Kříže, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Terezie_Benedikta_od_K%C5%99i%C3%AD%C5%BE
15. Oddělení současné kontinentální filosofie, *Filosofický ústav AV ČR* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://oskf.flu.cas.cz/component/content/article/19-czech/publikace/preklady/66-k-problemu-vciteni>.
16. Kontemplace, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kontemplace>.
17. Herder.cz - Theologie & Pastoral, *Endliches und ewiges Sein* [online]. [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.herder.de/theologie-pastoral-shop/endliches-und-ewiges-sein-gebundene-ausgabe/c-37/p-1145/>.
18. Edita Steinová - kříž jako cesta k poznání pravdy, 2012. *Katolický týdeník* [online]. (32), 1 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/edita-steinova---kriz-jako-cesta-k-poznani-pravdy.html>.
19. *Nadační fond Edity Steinové* [online], [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <http://www.edithstein.cz/>.
20. KAUCKÝ, Milan, 2013. Nový občanský zákoník a pozice zvířat. *Komora veterinárních lékařů České republiky* [online]. [cit. 2020-03-]. Dostupné z: <https://www.vetkom.cz/novy-obcansky-zakonik-a-pozice-zvirat/>.
21. Plants can see, hear and smell - and respond, 2017. *BBC Earth* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/earth/story/20170109-plants-can-see-hear-and-smell-and-respond>.
22. Entelechie, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Entelechie>.

23. Dějiny Německa, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_N%C4%9Bmecka.
24. REINARTZ, Burkhard, 2012. Sehnsucht nach Wahrheit: Edith Stein: Philosophin und Ordensfrau. *Deutschlandfunk* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.deutschlandfunk.de/sehnsucht-nach-wahrheit.886.de.html?dram:article_id=219182.
25. Frauenstudium im deutschen Sprachraum, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Frauenstudium_im_deutschen_Sprachraum
26. Erste an der LMU habilitierte Frau, 2015. *LMU München* [online]. München [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.uni-muenchen.de/aktuelles/news/2015/adele_hartmann.html.
27. Ztratit, abychom mohli získat – Duchovní cesta svaté Terezie Benedikty od Kříže (Edity Steinové), *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/ztratit-abychom-mohli-ziskat/>.
28. Dopis papeži Piu XI., *Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa* [online]. Bosé karmelitky - Karmel sv. Josefa [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://bosekarmelitky.cz/sv-t-benedikta-od-krize/dopis-papezi-piu-xi/>.
29. ANDRETTA, Gabriele, 2018. 100 JAHRE FRAUENWAHLRECHT. *Gabriele Andretta - Landtagsabgeordnete für Göttingen* [online]. Göttingen. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.gabriele-andretta.de/2018/10/22/100-jahre-frauenwahlrecht/>.